

14 Mosambik:
Kristen-muslimske
par, finnes de?

24 Bistand:
Sosialøkonom
refser %-mål

32 Uganda:
Studenter fant opp
ny malaria-test

Det ukjente landet
der Norge skal
redde regnskogen
Tema – side 18

BISTANDSAKTUELT

NR 7 – NOVEMBER 2018 www.bistandsaktuelt.no

FAGBLAD OM BISTAND OG UTVIKLING

Rommet krymper, presset øker

Det er blitt farligere å være rettighetsaktivist, demonstrant eller journalist. Ny rapport om overgrep mot sivilsamfunnet viser skremmende trender.

Side 2

I 2015 demonstrerte studenter i Myanmar mot militærets representasjon i parlamentet. De ble stanset av politiet.

Foto: Soe Zeya Tun / Reuters / NTB scanpix

Hun har torturens
traumer som fag

Side 28

2 Aktuelt

Styrk Innsamlings- kontrollen

Leder

VGs avsløring av mirakelpredikanten Svein-Magne Pedersen viser viktigheten av at norske medier har et kritisk blikk på aktørene i det norske innsamlingsmarkedet.

Pastoren fra Vennesla har via sin organisasjon Misjonen Jesus Leger drevet innsamlinger til «24 barnehjem» i India.

VGs journalister fant kun aktivitet på to av de 24 «barnehjemmene». Ved det ene gresset det kuer. På det andre drev en organisasjon leksehjelp for barn, med støtte fra delstatens myndigheter. De spedalske som Pedersen skrøt av å støtte hadde heller aldri mottatt noe mat fra den norske predikanten.

Mirakelpredikanten Pedersen og hans stiftelse er muligens en «versting» på det norske innsamlingsmarkedet, men han er langt fra den eneste som farer med løgn, halvsannheter og overdrivelser om eget veldedig arbeid.

Nettsider og sosiale medier flommer over av små og store aktører som vil samle inn penger til ideelle formål. Dessverre finnes det også aktører blant disse som er alt annet enn idealister. Mulighetene for å utnytte folks naivitet og godtroenhet er stor.

Bistandsaktuelt har for eksempel ved flere anledninger skrevet om telefonsalgfirmaer som unnlater å fortelle sine givere at over halvparten av de første giverbeløpene går til firmaet selv. Ofte er det de eldste blant våre eldre som blir oppringt og presentert for informasjon som stemmer dårlig med virkeligheten. Slik virksomhet pågår fortsatt. TV3s program «Svindeljegerne» hadde for eksempel nylig et kritisk blikk på organisasjonen Child Africas innsamlingsvirksomhet.

De aller fleste som driver med bistand i Norge er seriøse organisasjoner som har en profesjonell holdning til utviklingsarbeid, gode metoder og kan vise til resultater. Pengene kommer fram og bidrar til viktige forbedringer i menneskers liv. De aller dyktigste organisasjonene bidrar også til varige endringer på samfunnsnivå.

De useriøse innsamlingsaktørene er ikke mange, men de er mange nok til å utgjøre et problem. De er et betydelig problem for mennesker i Norge som blir lurt til å gi, slik Forbrukertilsynet har påpekt. I tillegg er de et problem for bistandsbransjen. Både givervilje og tilliten til hjelpearbeid svekkes.

Det finnes i dag ingen godkjenningssystem for innsamlingsaktører. Forrige gang et nytt lovverk var oppe til debatt, valgte politikerne – etter press fra organisasjonene – å ikke foreta innstramminger.

Det nærmeste man kommer gode kontrollaktører er Stiftelsestilsynet og Innsamlingskontrollen. Sistnevnte er imidlertid en aktør med små ressurser og som de færreste nordmenn har noe kjennskap til.

Organisasjonene har vært imot strengere reguleringer på innsamlingsområdet. Da burde de i hvert fall ha sørget for å gi betydelig mer ressurser til denne potensielt viktige institusjonen. Om bistandsorganisasjonene og norske myndigheter hadde villet, kunne Innsamlingskontrollen både vært mer aktiv i sin kontrollvirksomhet og mer kjent blant folk flest.

BISTANDSAKTUELT

Etablert 1998.

Ansvarlig redaktør: Gunnar Zachrisen

Bistandsaktuelt utgis i henhold til Fagpressens redaktørplakat og Lov om redaksjonell fridom i media. Eventuelle klager på artikler i avisen rettes direkte til bladets redaktør – gz@norad.no.

Breaki BAD

Dette handler ikke om en actionfylt Netflix-serie, men om en virkelighet der vold og urett i mange tilfeller overgår fiksjonen. Å være sivilsamfunnsaktivist er blitt farligere enn noensinne.

Av Nina Bull Jørgensen

BAD, *Backlash Against Democracy*, er trenden mange steder i verden.

Kampala, 2. november 2018: Den kjente akademikeren og sivilsamfunnsaktivisten Stella Nyanzi blir arrestert og satt i varetekt. Hvorfor? Fordi hun har fornærmet landets president i et Facebook-innlegg. Dette er andre gang på kort tid hun blir arrestert for sine ytringer i sosiale medier.

Nyanzi er blant annet kjent for å kjempe for homofiles rettigheter, og lever farlig i et land der homofili er ulovlig. Hun har allerede mistet sin

stilling ved Makere University, og risikerer ett års fengsel.

– I en situasjon der autoritære og populistiske ledere sitter ved makten i stadig flere land, er sivilsamfunnets rolle stadig viktigere for å ivareta demokratiet – og samtidig stadig vanskeligere, sier forskeren Siri Gloppen, som i skrivende stund er i Uganda for å besøke den fengslede aktivisten.

Zambia: Knebler kritikk

Lusaka, 23. november 2018: Tilhørerne i rettsal 1 i Zambias høyesterett reagerer med vantro og sjokk når dommen mot korrupsjonsaktivist

Aktivster demonstrerer mot Ugandas president Yoweri Museveni i London, 23. august 2018. Dersom protestene hadde funnet sted i Uganda, ville demonstrantene risikert vold, trakassering og vilkårlige arrestasjoner.

Foto: Henry Nichols / Reuters / NTB scanpix

Gregory Chifire blir lest opp. 6 års fengsel. Hvorfor? Fordi han skrev et brev til domstols-administrasjonen.

Chifire leder organisasjonen *Southern Africa Network Against Corruption*. I brevet, som var blitt sendt noen måneder tidligere, ba han om tiltak for å sikre at dommere holdes til ansvar for korrupsjon og andre misligheter. Han uttrykte bekymring for det zambiske rettsvesenets renommé. I stedet for at bekymringen ble tatt på alvor, ble han selv straffet for «å ha bragt domstolene i vanry».

Dommerne i saken uttrykte høyt og tydelig at «domstolene er å regne

«Domstolene er å regne som dine foreldre, og i afrikansk kultur kritiserer du ikke dine foreldre»

Domstolens begrunnelse i Zambia.

som dine foreldre, og i afrikansk kultur kritiserer du ikke dine foreldre».

– Dette endrer alt. Det trekker grunnen vekk under muligheten for å bruke rettsapparatet til å jobbe for demokrati og rettferdighet. Jeg er redd folk ikke forstår hvilken frihet som er gått tapt, uttalte den zambiske advokaten Landilani Banda etter at dommen mot hans klient falt.

– Det er ikke bare rettsprosessen, domfellelsen og straffens lengde som er sjokkerende. Dommen lukker alt rom for kritikk av domstolene, sier Siri Gløppen.

Gløppen er professor i sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen og forsker ved Chr. Michelsens Institutt. Hun leder CMI-UiBs *Centre on Law & Social Transformation* og har fulgt utviklingen i Zambia over tid.

– Dommen kommer i en situasjon hvor det er stor grunn til bekymring for den politiske utviklingen i Zambia. Det er klare tegn på omfattende

Stella Nyanzi, akademiker og sivilsamfunnsaktivist.

Gregory Chifire, anti-korrupsjonsaktivist.

korrupsjon, manipulering av valg og stadig mindre rom og toleranse for opposisjon, sier hun.

Honduras: Trakassering og drap

– Du ser arret. Det skjedde for litt over et år siden. Jeg ble angrepet av over 30 menn, fortalte menneskerettsaktivisten Martín Fernández da han møtte Bistandsaktuelt i Oslo tidligere i år.

Med pekefingeren viste han et fortsatt hovent og rødt merke øverst ved neseroten.

– Jeg kjente igjen flere av dem. Jeg tror jeg vet hvor de kom fra.

Ansiktet er merket for livet. Men det kunne gått verre. Siden han i 2009 var med å starte opp organisasjonen MADJ – *Movimiento Amplio por la Dignidad y Justicia* – har drapstrusler, trakassering, vilkårlige arrestasjoner og besøk av ubudne gjester fra politiet, militæret og paramilitære grupper vært vanlig kost.

– Vi har levd under konstant press

siden valget i fjor, fordi vi undersøker og rapporterer om det som foregår. Vårt mål er å beskytte lokalbefolkningen i områder der store selskaper i utvinningsindustrien bygger ut. Men de kaller oss «kriminelle».

Martín Fernández nevner som eksempel et omstridt vannkraftverk nord i Honduras.

– Store selskaper får støtte fra myndighetene, og begår omfattende overgrep mot sivilbefolkningen. Bøndene krever å få tilbake jorda de er fordrevet fra på ulovlig vis. Men Aguan-regionen er blitt militarisert, og soldatene beskytter kun de rike jordeierne, sier han.

Etter valget i Honduras i november 2017 strømmet folk til gatene i protest mot det de mente var valgfusk og kupp. Myndighetene har slått brutalt ned på all kritikk. Organisasjonsledere blir truet på livet, flere av dem har måttet gå i skjul, og flere titalls aktivister har blitt drept i protestene.

Fortsetter neste side →

4 Aktuelt

Tyrkia: Presidenten fester grepet

Ytringsfriheten og det offentlige rom i Tyrkia har blitt stadig mindre. Situasjonen ble ytterligere forverret etter det mislykkede kuppforsøket i juli 2016. President Erdogan har befestet sitt grep om makten gjennom massearrestasjoner og avskjedigelser.

Mer enn 140 000 mennesker – for det meste offentlige tjenestemenn, lærere og akademikere – har blitt sparket, ifølge nettsiden *Turkey Purge*. Ofte er bevisgrunnlaget spinkelt. De blir beskyldt for å stå i ledtog med regimets kritikere.

Det er mange andre eksempler på overgrep mot sivile og politiske rettigheter i dagens Tyrkia. Nærmere 130 000 mennesker er blitt arrestert, mer enn 3000 utdanningsinstitusjoner har blitt stengt, og tretten parlamentarikere fra et pro-kurdisk parti sitter i fengsel beskyldt for terrorvirksomhet.

I fjor fikk den tyrkiske presidenten også trumfet igjennom en grunnlovsendring som sørger for å «konsolidere og sentralisere» hans egen makt, skriver organisasjonen Civicus i sin årlige tilstandsrapport for sivilsamfunnet i verden, *State of Civil Society 2018*.

«Shrinking space»

Uganda, Zambia, Honduras og Tyrkia er blant de mange landene som opplever et stadig mer begrenset rom for sivilsamfunnet. «Shrinking space» er begrepet som stadig oftere benyttes. Andre land som fremheves i Civicus-rapporten er Egypt, Venezuela, Kamerun, Armenia, Brasil, Bolivia, Ungarn og USA.

«Alle som har lest tidligere Civicus-rapporter, vil huske optimismen i analysene våre for noen år siden. Vi skrev om den arabiske våren, Occupy-bevegelsen og hvordan digitale kampanjer inspirerte mange til å tro at vi var i inne i en ny æra av folkelig deltakelse. Dessverre har vi i stedet de siste årene sett en systematisk og global nedbrytning av forholdene for sivilsamfunnet», skriver Civicus' leder i forordet til årets statusrapport.

I hele 111 av 196 land – det vil si hele seks av ti land i verden – er sivilsamfunnet «under angrep», heter

det i den enda ferskere rapporten *People Power Under Attack*. Også den er publisert av Civicus. Streng sensur, angrep på journalister og trakassering av menneskerettsaktivister er kjennetegn ved disse landene.

– Angrepene på rettsstaten og sivilsamfunnet er kanskje de mest markante globale trendene vi ser. Selve spillereglene for opposisjon undergraves. Dette er noe av det aller mest alvorlige, sier Lise Rakner, professor i statsvitenskap ved Universitetet i Bergen.

Tilbakeslag for demokratiet

Innskrenking av handlingsrommet til sivilsamfunnet, media og opposisjonelle er en viktig del av forskningsagendaen til prosjektet *Breaking Bad: Understanding Backlash Against Democracy in Africa*.

– Vi analyserer hvordan partier som kommer til makten via demokratiske valg bruker sin oppslutning og posisjon til å gradvis undergrave demokratiets vaktbikkjer, forklarer forklarer Rakner, som leder prosjektet.

– Verden over utfordres maktbalansen i demokratiet. Domstolene, uavhengige medier og sivilsamfunnet vingeklippes av flertallsmakten. Individuelle menneskerettigheter og utsatte gruppers rettigheter trues også, sier statsviteren.

Forskningsprosjektet analyserer videre hvorfor ulike restriksjoner innføres og hvordan forsøkene på å begrense demokratiske rettigheter blir møtt av nasjonale og internasjonale aktører. Seks case-studier inngår: Ghana, Kenya, Malawi, Zambia, Zimbabwe og Tanzania.

Gradvis og selektivt

– Demokratiske tilbakeslag ser ut til å skje gradvis og selektivt i forhold til utvalgte demokratiske prosesser og rettigheter, sier Rakner.

Mens domstoler, ombudsmann-institusjoner, media og sivilsamfunnsorganisasjoner angripes gjennom «ulike juridiske og budsjettmessige prosedyrer», får andre demokratiske institusjoner operere «relativt fritt» og uten politiske inngrep, forklarer hun.

– *Hvilke andre institusjoner snakker vi om da?*

– Vi ser dette særlig i forhold til valgprosesser. Flerpartivalg er nå institusjonalisert over store deler av det afrikanske kontinentet. Men demokratisk valgte parlamentsmedlemmer innfører i neste rekke lover som sterkt begrenser valgkommissjoner og andre kontrollinstitusjoner som er ment å sikre ansvarlighet i fremtidige valg.

Juridiske begrensninger rammer også utvalgte sivilsamfunnsgrupper, særlig menneskerettsorganisasjoner, forklarer Rakner. Kirker og ulike økonomiske interessegrupper blir vanligvis ikke ilagt tilsvarende juridiske og økonomiske restriksjoner.

– Det viktigste formålet med *Breaking Bad*-prosjektet er å forstå nyansene i angrepet på de liberale demokratiske institusjonene. Noen, men ikke alle, rettigheter angripes, understreker statsvitenskap-professoren.

– *Hvilke land er du aller mest bekymret for?*

– Jeg bekymrer meg sterkt for Zambia og Tanzania. Jeg bekymrer

Martín Fernández, menneskerettsaktivist.

Siri Gloppen, professor i sammenliknende politikk.

Lise Rakner, professor i statsvitenskap.

meg også for Sør-Afrika og det som nå skjer i Brasil, sier Lise Rakner.

Overvåking

Stadig mer overvåking og sosial kontroll gir også grunn til bekymring, mener forskeren Siri Gloppen.

– Moderne teknologi gjør at overvåking er blitt lettere, og mange regimer har få sperrer mot å bruke teknologien til fulle, sier hun.

Hun viser til land som Kina og India.

– Myndighetene i disse landene har innført identitetskort som inneholder enormt mye informasjon og brukes som betingelser for blant annet sosiale tjenester. Det gjør opposisjon og kritikk ekstremt risikabelt og kostbart.

– Samtidig gjør sosiale medier det mulig å mobilisere på nye måter

som kan gi kraft til sosial og politisk opposisjon – både for demokratiske og illiberale krefter, tilføyer hun.

Politiserte domstoler

Nye lover gjør det vanskeligere for organisasjoner som oppfattes som kritiske – ikke bare å få nødvendige tillatelser for sin aktivitet, men også å skaffe finansiering, forteller CMI-forskeren.

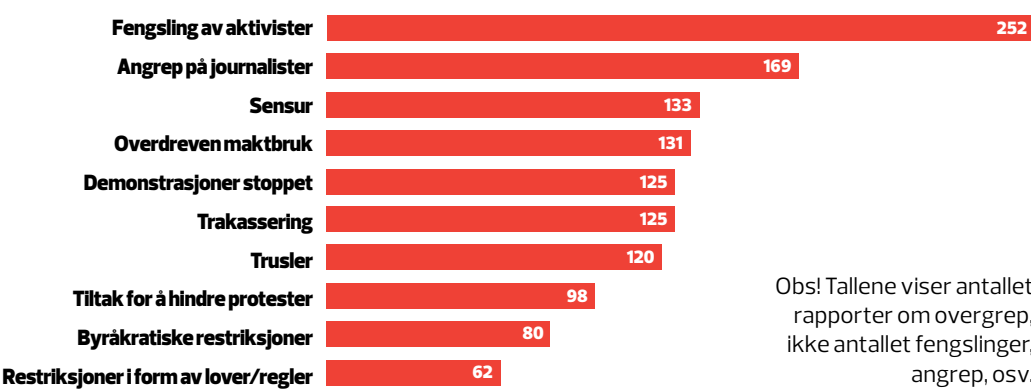
– Homofobi og fremmedfrykt brukes som grunnlag for populistisk mobilisering og gjør det enda vanskeligere å jobbe for utsatte gruppers rettigheter. Og domstolene uavhengighet undergraves.

Gloppen viser til hvordan domstolene er blitt stadig mer politisert og «vingeklippet», for eksempel i USA, Ungarn og Polen.

– Det å kunne gå til domstolene

Ti svært vanlige brudd på siviles rettigheter

(Antall rapporter om brudd på sivilsamfunnsrettigheter formidlet av Civicus Monitor i 2017. Overgrepene er som oftest utført av myndigheter.)

Obs! Tallene viser antallet rapporter om overgrep, ikke antallet fengslinger, angrep, osv.

Flere tusen aktivister drept

I 2018 er det 20 år siden FN-resolusjonen om beskyttelse av menneskerettighetsforsvarere ble vedtatt. I løpet av disse årene har mer enn 4000 rettighetsforsvarere blitt drept.

Det er blitt stadig vanskeligere for rettighetsaktivister, mener FNs spesialrapportør for menneskerettighetsforsvarere Michel Forst.

– Brutale autokrater har investert mye tid og ressurser på å angripe, torturere og noen ganger drepe de som forsvarer menneskerettigheter. Dette dreier seg ikke om tilfeldig vold. Det er kalkulert og målrettet, sa Forst til Bistandsaktuelt under Oslo Freedom Forum i fjor.

Tyrkisk politi i konfrontasjon med kvinneaktivister som forsøker å demonstrere på Taksim-plassen i Istanbul 25. november i år, på den internasjonale dagen for bekjempelse av vold mot kvinner.

Foto: Kemal Aslan / Depo / NTB Scanpix

har vært en viktig beskyttelse for den politiske opposisjonen og kritiske røster i sivilsamfunnet. Men nå ser vi en kamp om rettsapparatet i stadig flere land.

Press nedenfra

– Hvordan er det mulig å snu disse negative trendene? Hva må til?

– Dette kan bare gjøres gjennom press nedenfra, fra befolkningen og sivilsamfunnet. Det internasjonale samfunnet har en viktig rolle i å støtte lokale aktører. I en situasjon hvor realpolitiske og økonomiske hensyn ofte bestemmer, er det viktig at demokratiske land tør å støtte opp om demokratiske krefter også når det kan innebære risiko, understreker Gløppen.

For å være til reell hjelp må økonomisk og politisk støtte i større grad gis på lokale sivilsamfunnsaktørers premisser og støtte opp om deres autonomi, mener forskeren.

– Bistanden bestemmer for ofte hvordan lokale aktører kan jobbe, og bidrar til å begrense deres effektivitet. Det er viktigere å lytte til deres vurderinger enn å styre. Det betyr også at Norge og andre må tørre å støtte opp om lokale aktører også når det representerer en risiko.

Gode nyheter fra Gambia

Selv om de globale trendene peker i negativ retning, fins det også lyspunkter, understreker Civicus. I sju av verdens land har det skjedd viktige forbedringer, blant annet i Gambia, Ecuador og Etiopia.

– Utviklingen i Etiopia viser hva som er mulig å få til når den politiske viljen er til stede og ledere tar modige beslutninger som svar på appeller fra sivilsamfunnet, sier Civicus-forskeren Cathal Gilbert i en pressemelding.

Den nye statsministeren i Etiopia, Abiy Ahmed, har frigitt politiske fanger, lettet på restriksjonene mot elektronisk kommunikasjon og internett, og tatt viktige skritt for å endre landets mest undertrykkende lover.

– Nytt lederskap i Gambia og Ecuador har på liknende vis bidratt til et bedre klima for sivilsamfunnet og etterlevelsen av innbyggernes grunnleggende rettigheter, sier Gilbert.

Slår tilbake

Sivilsamfunnet i flere land har også ved en rekke anledninger maktet å slå tilbake og vunnet noen viktige seirer, understreker Civicus i sin statusrapport.

«I Romania var vi hundretusener i gatene og protesterte mot korrupsjon. I El Salvador klarte vi etter mange års press å overtale regjeringen til å innføre en lov som forbyr gruve-virksomhet som skader landet, vannet og lokalsamfunnene. Og da den amerikanske regjeringen trakk seg ut av Paris-avtalen, slo politikere, bedrifter og sivilsamfunnet seg sammen for å vise at de fortsatt tar trusselen om klimaendringer på alvor», heter det i rapporten.

Alt dette viser en fornyet vilje til å mobilisere sivilsamfunnet. Og det viser at motstand nytter, konkluderer Civicus.

Når vilkårene endres og handlingsrommet krymper, må sivilsamfunnet finne nye måter å arbeide på. Årets Norad-konferanse i Oslo 12. desember handler om hvordan sivile aktører møter utfordringene. Følg vår dekning i Bistandsaktuells nettutgave.

Trendene som bekymrer sivilsamfunnet

Åtte trender gir sivilsamfunnet grunn til bekymring, to gir grunn til håp, mener organisasjonen Civicus. Rapporten State of Civil Society 2018 beskriver utviklingen.

1 «Røvermarkeder» og farlige alternativer

Verden preges av en forfeilet kapitalisme, men alternativene er dårlige. Etter den kalde krigen har den politiske og økonomiske modellen sviktet folk flest. Den «globaliserte neoliberalismen» med minimalt regulerte markeder har kun kommet de rikeste til gode.

2 Polarisert politikk og splittede samfunn

Mange mennesker er lei av konvensjonell politikk og lar seg lokke av løfter om enkle løsninger på komplekse problemer. Nasjonalisme, fremmedfrykt og neo-fascisme er på frammarsj. Samtidig øker engasjementet og motstanden mot dette, nye folkebevegelser tar form på nye progressive plattformer.

3 Persondyrking, autoritært styresett og undergraving av demokratiske institusjoner

«Den sterke lederen» har fått sin renessanse, som Putin i Russland, Orbán i Ungarn, Netanyahu i Israel, Duterte på Filippinene, Erdogan i Tyrkia, Museveni i Uganda og Trump i USA. Statslederne «lever i en boble» der de hever seg selv over loven og truer balansen mellom lovgivende, utøvende og dømmende makt.

4 Uavhengige medier under angrep

Journalister er stadig mer truet av alt fra kriminelle miljøer til næringslivet, politikere og ekstremister. Myndighetene har ofte hovedansvaret, enten fordi de ikke gir god nok beskyttelse – eller fordi de selv står bak trusler, tortur og drap. (Et grotesk eksempel er drapet på den saudiarabiske journalisten Jamal Khashoggi.)

5 Internett-restriksjoner

Internett ga løfter om nye tider med en plattform for større folkelig deltakelse og engasjement. Men i land etter land har myndighetene tatt kontroll over nettet, sperret ulike sosiale medier og Apper, og i noen tilfeller blokkert all tilgang på Internett – for å kneble kritikk og protester. Fake news og propaganda på nettet har også gitt bensin til mørkere krefter i samfunnet.

6 Reaksjonære krefter og «uncivil society»

Forståelsen av sivilsamfunnets rolle blir utfordret av reaksjonære krefter. Et «usivilisert» sivilsamfunn er på frammarsj, der målet ofte er å frarøve ulike grupper deres hardt tilkjempede rettigheter, som seksuelle reproduktive rettigheter, homofiles rettigheter eller rettighetene til mennesker på flukt.

7 Økende nasjonalisme, multilateralismen i skuddlinjen

Multilaterale institusjoner og avtaler undergraves bevisst, fordi de «er til hinder for nasjonale interesser». Internasjonale organisasjoner som påpeker brudd på menneskerettighetene, blir sett på som «utopiske» eller «de sprer vestlige kosmopolitiske verdier».

8 Sammenblanding av politikk og næringsliv

Næringslivet omfavnes i bærekraftsmålene som driver for utvikling, og spiller en stadig viktigere rolle som leverandør av helse, utdanning og andre grunnleggende velferdstjenester. Det fins positive eksempler på samarbeid mellom næringslivet og sivilsamfunnet, men risikoen er også en uryddig miks av politikk og næringsliv, med mindre åpenhet og mer korrupsjon.

9 Patriarkatet i søkelyset

#MeToo-bevegelsen har ført til en ny æra, som ikke bare handler om at seksuell trakassering har blitt stadig mer uakseptabelt. En bredere debatt om systemiske ulikheter og makt-ubalanse mellom kjønnene er også blitt løftet, blant annet med mer fokus på å øke antall kvinner i ledelse og beslutningsposisjoner, likelønn og like muligheter.

10 Det nytter å gjøre motstand

I møte med de skisserte utfordringene har sivilsamfunnet slått tilbake og vunnet noen viktige seirer. Viljen til å protestere er vekket til live. Protester er blitt til folkebevegelser, og verden over ser man et fornyet engasjement mot sosial urett, korrupsjon, brutte løfter og miljø-ødeleggelser.

Kilde: State of Civil Society 2018, Civicus

6 **Aktuelt**

Skepsis til norskstøttet utdannings-satsing

Norge går i bresjen for opprettelsen av en ny internasjonal finansieringsmekanisme for utdanning. Mekanismen har stor internasjonal støtte, men møter også kritikk og skepsis fra sivilsamfunn og eksperter. **Av Tor Aksel Bolle**

International Finance Facility for Education (IFFEd) er navnet på finansieringsmekanismen. Mange håper den vil bidra til at millioner av barn får utdanning.

Ideen kommer fra *Den globale utdanningskommisjonen*, et norskfinansiert internasjonalt initiativ. Norge har så langt støttet kommisjonen med over 100 millioner kroner. En del av disse pengene har gått til å utvikle og å skape oppslutning om IFFEd.

Det pågår nå et hektisk og omfattende arbeid internasjonalt. Nederland og Storbritannia er, sammen med Norge, viktige pådrivere for IFFEd. Men det er fortsatt uklart når mekanismen blir operativ. Utdanningskommisjonen opererer med «i løpet av 2019» som en mulig starttidspunkt

Skal gi billige lån

Problemet som IFFEd-initiativet er designet for å løse er de fleste enige om: Millioner av barn får ikke skikkelig utdanning, og årsaken er at mange land

bruker for lite penger på utdanning.

Den nye ordningen er særlig utformet for såkalte *lavere mellominntektsland*. Kenya, Nigeria, Bangladesh og Nicaragua er eksempler på land i denne kategorien.

Selv om slike land i årene som kommer vil bruke mer av sine egne penger på utdanning og selv om rike land øker sin utdanningsbistand, så vil det fortsatt mangle penger til å oppnå det ambisiøse FN-målet om *inkluderende og rettferdig kvalitetsutdanning for alle*. Målet skal nås innen 2030, og det vil trenge milliarder av dollar hvert år for at verden «skal klare det».

For å virkelig gjøre miljardløftet har Norge alliert seg med støttespillere som Nederland, Storbritannia, Verdensbanken, samt EU.

Støttespillerne mener at den nye ordningen vil kunne tette dagens gap mellom behov og finansiering. Blant annet vil den legge til rette for at rike land *garanterer for billige lån* som lavere mellominntektsland kan bruke på utdanning. Ifølge modellen skal billigere lån til lavere mellominntektsland erstatte bistandspenger som i stedet kan gå til fattigere land. De landene som får lån via IFFEd skal også forplikte seg til å bruke mer egne penger på utdanning.

IFFEd kan skaffe 10 milliarder dollar ekstra til utdanning verden over, heter det i «reklamen» fra Utdanningskommisjonen. Gordon Brown, som leder kommisjonen, har i utallige fora hamret inn budskapet om at nytten og dristighet er nødvendig for at alle barn skal få skikkelig utdanning.

Frykter ny gjeldskrise

Men ikke alle er overbevist.

– Vi er tilbakeholdne med å hive oss på den globale heilagjengen til IFFEd, sier Gina Ekholt som er utviklingspolitisk seniorrådgiver i Redd Barna. Hun følger prosessen rundt den nye finansieringsmekanismen tett.

Ekholt peker særlig på fire aspekter Redd Barna er bekymret over:

■ Slik designet ser ut nå, kan man ikke være sikker på at pengene som lånes av lavere mellominntektsland

Jens Claussen, konsulent i Think Global

Owen Barder, nestleder i Centre for Global Development.

Gina Ekholt, utviklingspolitisk seniorrådgiver i Redd Barna.

Statsminister Erna Solberg, Rwandas president Paul Kagame og Gordon Brown, FNs spesialutsending for utdanning. Bildet er tatt under en middag på høynivåmøtet om utdanning i Oslo i 2015. Det var på dette møtet Solberg var med på å lansere den norskfinansierte Utdanningskommisjonen som ledes av Brown. Det er denne kommisjonen som står bak ideen om finansieringsmekanismen IFFEd.

Foto: Espen Røst

faktisk går til de barna som trenger det mest. I teorien kan lån ende opp med å gå til høyere utdanning i et lavere mellominntektsland.

■ Det er risiko for at billige lån gjennom IFFEd vil erstatte myndighetenes arbeid med å øke skatteinntek-

tene og budsjettandelen som går til utdanning. Derfor er det viktig at det stilles tydelige krav om nasjonal ressursmobilisering for land som skal få lån fra IFFEd.

■ Det er risiko for at de nye lånene, selv om de er billige, bidrar til økt

International Finance Facility for Education

■ Ny finansieringsmekanisme som skal fungere slik: Norge og andre rike land med god kredittrating stiller garantier slik at utviklingsbanker kan ta opp gunstige lån på det kommersielle kredittmarkedet.

■ Disse pengene bruker utviklingsbankene til å gi lån til utdanning i lavere mellominntektsland, som for eksempel Nigeria og Honduras. Dette er «billige» lån med lav rente og lang tilbakebetalingstid.

■ I tillegg til å stille garantier skal Norge og de andre givene bruke bistandspenger til å kjøpe ned lånene, slik at lånebeløpet blir lavere.

■ Stortinget har foreløpig gitt UD tilsagnsfullmakt til å gi tilskudd til International Finance Facility for Education (IFFEd) med inntil 850 mill. kroner i perioden 2018–2025.

gjeldsbyrde for en del av landene som låner penger.

■ Man vet ennå ikke om lånegarantiene skal tas over bistandsbudsjettene eller ikke. Havner de der er det en stor risiko for at det går utover andre utdanningsprosjekter den da-

gen giverlandene kanskje må innfri garantiene de har stilt.

– Blant de som argumenterer for IFFEd er det en tendens til å snakke om pengene som mekanismen skal frigjøre som nærmest «magiske», sier Ekholt.

Hun mener det er underkommunisert at man også trenger to milliarder dollar i bistand årlig for å gjøre lånene billigere.

– Et ubesvart spørsmål er om dette skal komme i tillegg til annen utdanningsbistand. Det bør det absolutt,

hvis ikke risikerer vi at vi tar penger som skulle gått til utdanning i fattige land for å gi billige lån til lavere mellominntektsland. Hensikten med IFFEd er å dekke et gap *selv når* bistand til utdanning øker, sier Ekholt.

Fortsetter neste side →

8 Aktuelt

– Vil ikke virke

Owen Barder er utviklingsøkonom og visepresident for anerkjente Center For Global Development. Han er også gjesteprofessor ved London School of Economics og rådgiver for det britiske parlamentets utviklingskomité.

Barder skrev tidligere i høst et langt og kritisk blogginnlegg sammen med forskerkollega Andrew Rogerson fra tenketanken Overseas Development Institute. De to peker på en rekke problemer knyttet til IFFEd.

– IFFEd er dessverre «for godt til å være sant». Vi tror ikke mekanismen vil ha den ønskede effekten, sier Barder til Bistandsaktuelt.

Den erfarne utviklingsøkonomen mener at man under arbeidet med IFFEd har lagt altfor stor vekt på å gjøre penger tilgjengelig og altfor liten vekt på å forstå hvorfor finansministre i mange land ikke vil låne penger til sosiale tjenester som utdanning.

– Det er rett og slett fordi de vet at den type investeringer ikke gir staten inntekter på kort sikt. Slike inntekter er usikre og ligger i tilfelle veldig langt fram i tid. Det er derfor helt rasjonelt at finansministrene ikke ønsker å låne penger til utdanning, sier Barder.

Presser land til låneopptak?

Han mener giverne ved å gjøre billigere lån tilgjengelig gjennom IFFEd, lån som kun kan brukes på utdanning, presser landene til å ta opp lån de egentlig ikke vil ha.

– Giverne gjør dette fordi de mener mottakerlandene bør bruke mer penger på utdanning. Dette er ikke slik giverne bør oppføre seg, sier Barder.

Den anerkjente utviklingsøkonomen mener også at det ikke nødvendigvis er mer penger som er løsningen på de store problemene i mange lands utdanningssystemer.

– Dette vet selvsagt finansministrene i mange av landene som kan bli aktuelle for disse lånene. De kjenner landene sine mye bedre enn vi i London, Oslo og Washington gjør. Så det er enda en god grunn til at de ikke ønsker å låne penger til utdanning: De tror rett og slett ikke at å bruke masse lånte penger vil løse problemene.

– Dårlig ide

Jens Claussen er samfunnsøkonom og en av Norges mest erfarne konsulenter. Han arbeider som rådgiver på offentlig finansforvaltning og har jevnlig oppdrag for blant annet Verdensbanken og FN i Afrika og Asia. Claussen deler Barder og Robertson

«IFFEd er dessverre «for godt til å være sant». Vi tror ikke mekanismen vil ha den ønskede effekten.»

Owen Barder, utviklingsøkonom

sin skepsis til IFFEd.

– Det er flere grunner til at jeg mener dette er en dårlig ide. En viktig innvending er at når givere kommer løpende med billige lån knyttet til et bestemt område, i dette tilfelle utdanning, skaper det veldig fort feil insentiver. Det har det vært utallige eksempler på, blant annet innen helse. De aktuelle landene tenker mer på de relativt lave kostnadene ved finansieringen, enn de tenker helhetlig på hvilke behov de samlet sett har, sier Claussen.

Han mener det er betydelig risiko knyttet til at Norge og andre land gjennom IFFEd skal garantere for kommersielle lån. Claussen understreker at når kommersielle banker ikke vil gi lån til mange mellominntektsland – og spesielt til investeringer i utdanning og helse – skyldes det nettopp at de mener det er en reell risiko for at lånene ikke vill bli betjent fordi gevinsten fra disse investeringene ligger langt fram i tid.

– Høy gjeld kan øke enda mer

– Å lokke bankene med garantier for å gjøre risikoen for dem lavere reduserer ikke risikoen for at landene ikke kan betjene gjelden, men kan snarere føre til at statsgjelden øker enda mer når den i utgangspunktet kanskje er for høy allerede, sier han.

Han legger til:

– I dette scenariet kan norske bistandspenger bli brukt på å betale gjeld til kommersielle banker, fordi Norge bidro til at landene økte statsgjelden utover hva landene kan betjene selv. Dermed blir det enda vanskeligere for landene å ta opp nye lån for sektorer som energi og samferdsel. Slike sektorer hadde vært mer egnet for kommersiell lånefinansiering fordi de mye raskere gir inntekter for landene. ■

Bistandsaktuelt har bedt UD om en svar på kritikken mot IFFEd, men UD rakk ikke å gi svar før papirutgaven gikk i trykken. Svaret fra UD kan du imidlertid lese på Bistandsaktuelt.no

Norge går i bresjen for et nytt internasjonalt initiativ for å finansiere utdanning. Initiativet har mange støttespillere, men også kritikere. Bildet er fra Ghana, ett av landene som eventuelt kan få lån via IFFEd.

Foto: Zohra Bensemra/Reuters/NTB Scanpix

Slik unngår

Mirakelpredikanten Svein Magne Pedersen har samlet inn store pengesummer til ikke-eksisterende barnehjem, avslørte VG nylig. Men det er enda flere du bør være forsiktig med å gi penger til. 34 norske organisasjoner er nå på Innsamlingskontrollens svarteliste.

Av Tor Aksel Bolle og Espen Røst

I 2017 ga norske husholdninger 5,5 milliarder kroner i gaver til ulike veldedige organisasjoner, ifølge en rapport fra Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

De aller fleste pengene som samles inn går til formålet. Men, slik VGs artikler om predikant Svein Magne Pedersen har vist, blir pengene i enkelte tilfeller «borte på veien». VG avslørte hvordan mannen bak Misjonen Jesus Leger aldri har finansiert 24 barnehjem slik han har hevdet overfor sine givere. Bare to av barnehjemmene hadde noen form for aktivitet.

På det ene var det kuer, på det andre ble det drevet en form for leksehjelp.

– Ingen garanti

Wenche Fone, avdelingsdirektør i Norad, er ikke særlig imponert over Pedersens «hjelparbeid».

– Det er ille å se hvor grovt noen misbruker folks giverglede, sier hun. Fone leder Avdeling for sivil samfunn og forteller at «Norad og UD har tunge systemer for å unngå lignende saker» hos egne samarbeidspartnere.

– I Norad har vi egne kvalitetssystemer. De som er best får mer, og de

4 gode råd

1 Sjekk om organisasjonen er med i Innsamlingskontrollens innsamlingsregister:

Innsamlingskontrollen har blant annet sjekket og godtatt regnskapet til de organisasjonene som er med i registeret. Står organisasjonen på Innsamlingskontrollens obs!-liste betyr det at du frarådes å gi penger.

2 Gjør litt research selv:

Finner du raskt negativ informasjon om organisasjonen kan det være lurt å styre unna.

3 Vær forsiktig med å gi til private innsamlere:

Mange private samler inn penger via sosiale medier og internett. Vær

skeptisk til innsamlere som bruker en privat konto. Brukes Vipps, betyr et 8-sifret kontonummer at det er privat. 6-sifret betyr at det er en organisasjonskonto.

4 Krev svar fra telefonselgere:

Blir du oppringt av en telefonselger, så spør om vedkommende ringer fra et telefonsalgfirma eller fra en organisasjon. Det skal de svare på. Spør om hvor mye som går til formålet. Be om å bli slettet fra telefonsalgfirmaets lister hvis du ikke ønsker å bli oppringt igjen.

du tvilsomme innsamlere

som er dårligst får minst eller fases ut. Vi har kuttet antall norske organisasjoner som får støtte med over 40 prosent siden 2015. Vi gjør dette for å sikre best mulig kvalitet.

Norad måler organisasjoner på en rekke indikatorer; som økonomisk kontroll, korrupsjonsrutiner og kostnadseffektivitet, forklarer avdelingsdirektøren.

– Man kan aldri forsikre seg 100 prosent mot kjeltringer, men vi bruker mye ressurser på å kontrollere de organisasjonene vi støtter, sier Fone.

– *Hvordan kan forbrukerne vite om penger man gir når formålet?*

– Om jeg skulle støttet en organisasjon privat, ville jeg gjort litt undersøkelser før jeg valgte å gi penger. Først hadde jeg forsikret meg om at organisasjonen ikke står på Innsamlingskontrollens obs-liste, dernest at de har åpenhet om økonomien: Ligger regnskapene ute på nettsiden? Kan de dokumentere sine prosjekter? Har de i det hele tatt en nettside? Om Norad er en samarbeidspartner, er det et kvalitetsstempel. For det betyr at de har gjennomgått grundige tester.

– Kjeltringer er unntaket

Ulike sosiale medier har åpnet nye muligheter for de som ønsker å samle inn penger til gode formål, men Fone er ikke sikker på at det betyr at useriøse aktører har fått mer spillerom.

– Det har kanskje skjerpet konkurransen, men de aller fleste har jo gode intensjoner.

– *Det finnes hundrevis av norske organisasjoner, men ingen uavhengige organer som fullt ut kontrollerer om disse bruker pengene slik de sier – som reiser for å sjekke om det*

bor foreldreløse barn eller kuer på et barnehjem i India. Burde vi ha det?

– Jeg er ganske sikker på at denne organisasjonen ikke ville fått støtte fra Norad, og vi har jo Innsamlingskontrollen. Men jeg tror ikke at vi kan kontrollere alt, og det er også viktig at man har tiltro til organisasjonenes arbeid – for kjeltringer er tross alt unntaket i denne bransjen, sier Fone.

34 på svarteliste

Trond Løkke er markeds- og kommunikasjonsansvarlig i Innsamlingskontrollen. Han forteller at det for øyeblikket er 34 norske organisasjoner på IKs «svarteliste».

– Dette er organisasjoner vi mener du ikke bør gi penger til. Det dreier seg om organisasjoner som det har fremkommet negativ informasjon om. Typisk er manglende åpenhet om organisatoriske og økonomiske forhold, samt urimelig høye innsamlingskostnader, sier Løkke til Bistandsaktuelt.

Han forteller at antallet organisasjoner på obs-lista har vært ganske stabilt de siste årene, samt at det er 4-5 «bakmenn» som står bak flere ulike «organisasjoner» som de samler inn penger til. De samarbeider ofte med firmaer som driver telefonsalg.

– Det kan ofte være vanskelig for oss å finne ut hvor aktive de forskjellige innsamlere og organisasjonene er. Mange svarer jo ikke på våre henvendelser, sier Løkke.

Facebook gir nye utfordringer

Stadig flere samler inn penger til gode formål via Facebook. Ifølge Løkke har Innsamlingskontrollen foreløpig ingen grunn til å advare mot fundraiser-funksjonen på Facebook. Det er

Trond Løkke, kommunikasjonsansvarlig i Innsamlingskontrollen.

Wenche Fone, avdelingsdirektør i Norad

den mange bruker for eksempel til å samle inn penger til et godt formål når de har bursdag.

Samtidig mener Løkke man bør være forsiktig med å gi til private innsamlere hvor de som samler inn ber om penger til en privat konto.

– Dette dreier seg særlig om de mange innsamlingene hvor det oppgis privat vipps-nummer som du skal sende pengene til. At folk bruker privat konto for å motta innsamlede midler, ofte kombinert med manglende regnskap, er som regel ikke et godt tegn. Det kan hende pengene går til formålet, men det kan også godt hende de ikke gjør det, sier Løkke.

Lite kontroll

Hvis vi anslår at et beløp tilsvarende bare to prosent av de 5,5 milliarder kronene nordmenn ga til gode formål i 2017 gikk til useriøse, tvilsomme aktører, så betyr det i så fall at rundt 110 millioner kroner i fjor ble brukt

på en måte det er uhyre vanskelig å kontrollere.

I en rapport fra 2013 påpekte revisorfirmaet PwC at lovverket som regulerer det norske innsamlingsmarkedet var for dårlig og anbefalte at staten driver mer kontroll av markedet. De veldedige organisasjonene var imidlertid imot økt statlig innblanding, og de fikk det som de ville.

Lite har skjedd siden den gang. Hvem som helst kan samle inn penger i Norge. Det er derfor du selv som må sjekke at organisasjonene din husholdning gir penger til er til å stole på. ■

«Det er ille å se hvor grovt noen misbruker folks giverglede.»

Wenche Fone, avdelingsdirektør i Norad

Disse er på OBS-lista

Afrikas Barn, Gjøvik, Aid Rio Norway, Moelv, Al Furqan Relief, Oslo, Al Yatim, Oslo Baalade Relief Organisation, Oslo, Barn og ungdom mot rus, Oslo, Barnas Forening, Barnas Vel Caring Hands Fair Traid Norway, Gjøvik, Child Africa, Moss, Child Project Chile, Ottestad, Children's association, Matrand, Children's association / School 4 Life, Matrand, Childrens Relief / Childrens relief, Gjøvik, Foreningen Aktivitetsgleder, Nøtterøy, Foreningen Barna Våre, Rudshøgda, Foreningen Caring Hands, Gjøvik, Foreningen Den Tredje Verdens Barn, Gjøvik, Foreningen Direkte Bistand, Kongsvinger, Foreningen Tiltak Kreft- og Hjertesyke barn, Oslo, Foreningen Våre Barn, Rudshøgda, Hjelp oss å hjelpe, Oslo, Håp for Kenya, Narvik, Barnas Fremtid, Tønsberg, Love Bihor, Kongsvinger, Nansenhjelpen, Oslo, Norges Livredningsselskap, Lillestrøm, Noria, Oslo, Norsk Humanitær Forening, Sande i Vestfold, School 4 Life Smyrna Oslo, Oslo, The Ray of Help (Ukjent adresse), Ungdommene våre, Høvik, Velgjerning, Syl-ling, Vår Fremtid, Skien.

10 Aktuelt

70 år siden de første palestinerne ble fordrevet:

Said (80) tror ikke han får se hjembyen igjen

I Libanon drømmer palestinerne om et land stadig færre av dem har vært i. Vi spurte tre generasjoner i flyktningleiren Shatila: Tror de virkelig de får reise tilbake?

Av Hibba Sarmadawy og Martin Skjæraasen, i Libanon

Said Al-Haj (80)

Det er kveld i flyktningleiren Shatila, like sør for Beirut sentrum. I et dunkelt verksted sitter Said al-Haj på en seng. Foran ham: et lite bord med et pillerglass, en pakke sigaretter og en barberhøvel. I hånda har han en sliten stokk. Resten av eiendelene hans er i Syria, som han flyktet fra da borgerkrigen brøt ut.

– Det var den andre katastrofen jeg har opplevd, sier 80-åringen og tenner seg en sigarett.

Utenfor verkstedet, på veggen til Shatilas likhus, minner plakater av de palestinske lederne Mahmoud Abbas og Yassir Arafat ham om den første, og største, katastrofen han har opplevd; *Al-nakba*.

Said husker godt hvordan den startet, selv om det har gått 70 år. Han bodde i Haifa, en travel havneby i det britiske mandatområdet Palestina. Faren hans jobbet i et britisk oljeselskap, og familien eide landområder hvor de dyrket meloner og holdt husdyr.

– Haifa er et vakkert sted. Den fineste byen i verden, sier han drømmende.

Haifa var også en kulturell smeltdigel, med omtrent like mange muslimer som jøder. Said gikk på skole med jødiske barn. Han lekte med Shatalai, Alaz og Rabokh, han kunne hebraiske ord som *kadima* og *shalom*. Han lyser opp når han snakker om dem, til tross for alt som har skjedd.

– Vi pleide å bo sammen, spise sammen og leve sammen. Etter at vi ble fordrevet, spurte jødene å spørre etter oss. De sørget over vårt fravær, forteller han.

Voksende hat

Da FN i 1947 foreslo å dele opp Palestina i en jødisk og en arabisk stat, brøt det ut blodige kamper mellom arabiske og jødiske nasjonalister i Haifa. Etter årevis med jødisk innvandring, var byens araberne i mindretall, og mange ble drevet på flukt.

Deriblant familien til Said, som ble kjørt nordover av britiske soldater, opp til grensa mot Libanon. De ble sluppet av i en olivenlund, hvor de slo leir. Det eneste familien hadde med seg, var en gryte, et melkespann og en bakefjøl.

– Vi visste ikke hvor vi skulle bo og leve, hva vi skulle spise og drikke. Vi kunne ikke reise tilbake. Vi begynte å kjenne på et hat inni oss mot jødene. Hvorfor ville de gjøre noe sånt mot oss?

Fordi de ble advart mot å reise hjem til Haifa, fortsatte palestinerne flukten inn i Libanon. Her kunne de bo og jobbe mens de ventet på å reise hjem. De slo leir på en øde tomt rett utenfor Beirut sentrum, som tilhørte en mann som het al-Basha Shatila. De satte opp telt og utedøer.

– Så begynte folk å bygge her, forteller Said.

De fleste trodde at oppholdet skulle være kortvarig, at de snart skulle hjem. Men én dag, da Said bladde i aviser på et bibliotek i Beirut, leste han en artikkel om britenes spill om Palestina. Det sto at landet het Israel nå, og var ledet av en mann ved navn Ben Gurion.

– Da tenkte jeg at vi var ferdige. Vi skjønnte alle at landet vårt var borte, og at vi aldri kom til å få statsborgerskap, sier Said.

Massakren

Selv om FN i 1948 vedtok at palestinske flyktninger har rett til å returnere (en resolusjon Israel aldri har anerkjent) var Said innstilt på å skape seg et nytt liv i Shatila. Det var det mange som gjorde. Siden leiren bare måler 200 x 400 meter, ble det bygget overalt hvor det var plass. Og når det ikke var mer plass, vokste husene oppover, én etasje om gangen.

Snart var teltleiren blitt til en labyrint av betong og sement. Ledninger

«Selvsagt har jeg mistet håpet om å vende tilbake.»

Said al-Haj (80)

Said al-Haj har vært på flukt i 70 år. – Jeg har ingenting igjen, sier åttiåringen fra Haifa (som ligger i dagens Israel).

Foto: Martin Skjæraasen

og vannrør og avløpsrør hang som spindelvev mellom husene. I de trange, skyggelagte smugene startet folk kafeer, frisørsalonger, gatekjøkken, verksteder og butikker. Shatila så ikke lenger ut som et midlertidig sted, men en permanent del av byen.

Said fikk seg jobb på en klesfabrikk, og i 1967 giftet han seg med en palestinsk jente. Samme år startet en ny flyktningstrøm fra områder Israel okkuperte under Seksdagerskrigen. Samtidig flyttet Den palestinske frigjøringsorganisasjon (PLO) virksomheten sin til Libanon.

Da Sids første barn ble født, drev

PLO militær trening i Shatila. Da han ventet sitt andre, kom israelske soldater for drive ut gruppa. De kom ikke alene.

PLO drev ikke bare geriljaangrep inne i Israel, men slåss også mot Israels allierte i Libanon; de kristne falangistene. Gruppene hadde utført brutale angrep på hverandre i en årrekke, og i 1975 eksploderte landet i en blodig borgerkrig. Israel rykket inn i Libanon for å tvinge PLO på retrett.

De palestinske soldatene forlot leirene mot forsikringer om at sivilbefolkningen i Shatila og naboirenen Sabra skulle beskyttes. Det ble de ikke.

Da Libanons nyvalgte president, falangistlederen Bashir Gemayel, ble drept i et attentat høsten 1982, fikk palestinerne umiddelbart skylda. 16. september omringet israelske styrker Sabra og Shatila, og slapp inn en gruppe væpnede falangister som mente det fortsatt gjemte seg PLO-krigere i leiren.

– Jeg så dem komme fra den brede veien her inni leiren, og jeg gjemte meg bak noen tønner. Jeg hørte den ene si til den andre: «du skal slakte her inne», forteller Said.

Mennene stoppet utenfor huset hvor tanta og onkelen til Said bodde. Akkurat da kom kusina hans ut av døra.

– Hun så dem og løp tilbake, og de løp etter henne. De hentet ut alle i huset og skjøt dem, én etter én. Søskenbarnet mitt, onkelen min, kona hans...

Den gamle mannen demonstrerer med et automatgevær av luft: «Bang-bang-bang-bang-bang».

– De falt alle sammen, rett ved huset sitt. Jeg var i sjokk. Alle var borte.

Etterpå var smugene fulle av lik. De lå i hauger langs husene, slik søppelet gjør i dag. Naboer holdt rundt hverandre, lagde mat til hverandre og hjalp hverandre å lete etter kjære. Skamferte kropper ble begravet med bulldoser og husene sprayet med des-

infeksjonsmiddel.

– Jeg så de døde og skulle ønske jeg hadde blitt drept før dem. Da hadde jeg sluppet å bli vitne til alt jeg så, sier Said.

Glemmer aldri

Familien pakket sine få eiendeler og reiste til Syria. Said fikk jobb på en fabrikk, kjøpte seg en leilighet og fikk barnebarn. Så brøt det ut borgerkrig der også, og Said flyktet tilbake til Libanon.

Nå sitter han her, sliten og resignert i et verksted han får bo gratis i. Datteren har bedt ham om å bli så lenge krigen pågår i Syria, men han er usikker på om han har nok krefter til å dra

tilbake igjen. Noen ganger drømmer han seg vekk til byen han ble født i.

– «Kanskje, kanskje, kanskje det kan skje», tenker jeg for meg selv. Men når jeg ser verden som den er, med krigene, så tenker jeg at Israel aldri kommer til å akseptere oss.

– Har du mistet håpet om å vende tilbake?

– Selvsagt har jeg det... I 70 år har vi sagt at vi skal returnere. Men vi returnerer ikke. Vi er lei, sier han.

– Men jeg glemmer aldri Palestina. Heller ikke i graven vil jeg glemme Palestina.

Fortsetter neste side →

12 Aktuelt

– Mange ungdommer forlater Shatila fordi de ikke ser noen framtid her, forteller Manar Shamieh (36). Selv valgte hun å bli.

Foto: Martin Skjær-aasen

Ritaj Joumaa (13) kommer fra Syria, men drømmer om å reise til Haifa, hvor besteforeldrene hennes kom fra.

Foto: Martin Skjær-aasen

Manar Shamieh (36)

Manar har aldri vært i foreldrenes hjemland, men hun har sett det mange ganger. Fra et fast utkikkspunkt helt sør i Libanon kan 36-åringen se de gølge åsene forsvinne innover mot Tabariyah, landsbyen faren hennes en gang flyktet fra. Kommer hun for nær grensa, roper israelske soldater at hun må ha seg vekk.

– Landet ligger der, men du kan ikke røre det. Det er så vanskelig, sier Manar med blanke øyne.

Som palestiner har hun aldri fått statsborgerskap i Libanon. Makten i landet er fordelt mellom en rekke religiøse og etniske grupper, og mange frykter at den skjøre balansen forrykkes om palestinerne blir for integrert.

Ved å nekte dem kollektivt statsborgerskap og politiske rettigheter, legger Libanon dessuten press på det internasjonale samfunnet: Her skal ikke palestinerne få bli.

Dette utenforskapet er årsaken til at Manar flyttet til Shatila. Hun ble nemlig ikke født i leiren, men i en by utenfor Beirut. Hun vokste opp med historiene om massakrene, men ante ikke hvordan det så ut inne i leiren. Ikke før en venninne inviterte henne

hjem til Shatila på lunsj.

Da hun gikk inn i leiren for første gang, la hun merke til det tette flettverket av kabler og smugene som var så trange at hun holdt på å sette seg fast. Hun så lastebilene som trengte seg tutende forbi kaffeboder og fruktvogn, og scootene som holdt på å måke ned alle som sto i veien. Hun følte at alle kjente hverandre og holdt sammen.

– Selv om livet i leiren er hardt, så elsker jeg dette stedet. Alt her er knyttet til Palestina. Jeg bestemte meg for å flytte hit, så jeg kunne bo sammen med mitt eget folk, sier hun.

Manar fikk jobb som lærer på en skole i hjertet av leiren, etter at mannen som drev den, hjalp henne med utdanning. Som takk har hun viet livet sitt til skolen. Fra klasserommet i femte etasje har hun full oversikt over skolegården, den eneste åpne plassen i hele leiren. Der nede spiller noen gutter fotball, mens andre smugtitler på jentene.

– Kjærligheten er spesiell her i Shatila. Ungdommene går rundt i gatene, men guttene er for sjenerte til å holde jentenes hender. De spør meg ofte om vi kan dra på stranda isteden, avslører Manar.

– Fordi det er lettere å flørte der?
– I Shatila finnes det ingen hemmeligheter ...

Når Manar ikke er på skolen, er hun hjemme i leiligheten sin. Ett rom med seng og en tv, et lite kjøkken og et toalett, som koster henne 200 av en månedslønn på 300 dollar. Tvers over gata ligger moskeen, hvor mange av ofrene etter massakren i 1982 ligger

begravet. «Glem ikke» står det på en plakat.

Ved siden av moskeen vokter en ung mann med automatgevær et partikontor. Det er mange unge menn med våpen i Shatila, og veldig få alternativer. Palestinere i Libanon får bare gå på offentlig skole om det er plass og er utestengt fra yrker som lege, ingeniør og advokat.

– Jeg drømmer om at barna i Shatila skal gå på skole, få drive med hobbyene sine og at de skal kunne utvikle seg. Men det er vanskelig her, sier Manar og titter ned på elevene sine.

– Vil palestinerne noensinne kunne vende tilbake?

– Sure. *Sure!* sier hun bestemt.

– Om ikke min generasjon, så kanskje våre barn. Den forrige generasjonen kjempet for det. Vi kjemper for det. Og våre barn skal kjempe for det.

Ritaj Joumaa (13)

Ett av disse barna heter Ritaj. Hun er 13 år gammel og kom hit fra Syria for åtte år siden. Der bodde hun i Yarmouk, en palestinsk flyktningleir i Damaskus, ikke ulik den hun nå bor i. Da krigen brøt ut, reiste foreldrene, broren og søsteren til Shatila, sammen med tusenvis av andre syrere. I leiren som var bygget for tre tusen mennesker, bodde det plutselig syv ganger så mange.

– Jeg tenkte at Libanon var enda finere enn Syria... , starter den sjenerte trettåringen.

Hun sitter i stua i leiligheten familien leier. Den er rotete, som om de som bor der, planlegger å reise snart.

– Men det var mye mer skittent her enn i Yarmouk. Og vannet her er salt! I Syria, da jeg vasket meg, følte jeg meg *fresh*. Her svir saltvannet i ansiktet.

Utenfor stuevinduet henger en

«Landet ligger der, men du kan ikke røre det.»

Manar Shamieh (36)

floke av ledninger. Hun synes det er skummelt med alle kablene, særlig når det regner. Ekstra ubehagelig er leiren etter det blir mørkt. Da fylles Shatila av en ubehagelig stemning og trettenåringen tør ikke å gå ut.

– Jeg hadde mange venner som jeg lekte med. Jeg savner det. Jeg skulle ønske at jeg kunne reise tilbake i tid og leve i disse minnene uten å bli eldre.

Heldigvis har hun fått seg nye venner i Shatila. De leker politi og røver, og leiren er perfekt for gjemsel. De spiller tennis og fotball, og samler seg foran YouTube på mobilen. Hva ser de? De palestinske tenåringsene Maram og Haya, som bor på Gaza og lager klipp om livet der.

Når Ritaj er alene, pleier hun å google bilder fra Haifa, byen besteforeldrene hennes kom fra. Selv om hun savner Damaskus, er det Haifa, som hun aldri har vært i eller sett i virkeligheten, Ritaj drømmer seg vekk til.

– Jeg får veldig lyst til å dra dit. Jeg føler at hele byen lyser opp! Alle har hvert sitt hus, folk fester sammen til tross for at de ikke kjenner hverandre, forteller hun ivrig.

– Jeg ser for meg at jeg ville ha hatt palestinske venner og blitt kjent med nye folk. Noen fra Haifa, noen fra Akka og noen i Jaffa. Jeg vet ikke hvordan vi ville ha kommunisert, men vi ville definitivt ha besøkt hverandre og festet sammen! Jeg ville ha vært omgitt av trær og fjell og blomster og elver...

– Kommer du til å kunne flytte dit noen gang, tror du?

– Ja. Når jeg legger hodet mitt på

70 år på flukt

■ FN vedtok i november 1947 å dele opp det tidligere mandatområdet Palestina i en jødisk og en palestinsk del.

■ 14. mai 1948 erklærer Israel seg som selvstendig stat.

■ Dagen etter går en koalisjon av arabiske land, samt Storbritannia til angrep på den nye staten.

■ I krigen som fulgte, drev jødisk militis over 750.000 palestinere på flukt fra sine hjem og la over 400 palestinske landsbyer øde.

■ Rundt 80 prosent av den arabiske befolkningen i det som ble Israel, ble jaget på flukt.

■ Israel omtaler dette som sin frigjøringskrig, palestinere omtaler det som *nakba*, det arabiske ordet for katastrofen.

■ Etter krigen endte Israel opp med et område som var betydelig større enn det FNs delingsplan la opp til.

■ Under seksdagerskrigen i 1967 okkuperte Israel ytterligere områder fra palestinere.

■ I dag er fem millioner palestinere på flukt, ifølge FNs hjelpeorganisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA). 174.000 av disse er i Libanon, ifølge libanesiske myndigheter.

Kilde: NTB

puta ser jeg ofte for meg livet mitt i fremtiden. At jeg er advokat og kjemper for palestinernes rettigheter, forteller Ritaj.

– Da får jeg ikke alltid sove. ■

– Mange har gitt opp

Stadig flere palestinere i Libanon drar fra landet. De selger husene sine og betaler smuglere for å komme seg til Europa, forteller Midtøsten-forsker Erling Lorentzen Sogge.

Martin Skjæraasen

Sogge, som jobber på Senter for Institutt for kulturstudier og orientalske språk (IKOS) på Universitetet i Oslo, har tilbragt mye tid i de palestinske flyktingleirene i Libanon. Der har livet alltid vært en kamp for tilværelsen, forteller han, men nå er framtidspessimismen sterkere enn han kan huske.

Det er det flere grunner til.

Trump-kutt

Tidligere i år kuttet USAs president Donald Trump støtten til FNs hjelpeorganisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA), som i en årrekke har sørget for skolegang, helsetjenester og andre grunnleggende behov for palestinere i Libanon, Syria, Jordan, på Gaza og Vestbredden.

USA, som har vært UNRWAs største bidragsyter, begrunnet kuttet med at de ikke ville finansiere en organisasjon som har slitt økonomisk i mange år. Senere kom det frem at Trumps svigersønn Jared Kushner, som har fått ansvaret for å forhandle mellom palestinere og Israel, ser på UNRWA som et hinder for fred.

– Det råder en oppfatning, eller *misoppfatning*, om at det er primært UNRWA som tildeler palestinere flyktningsstatus, og slik blir garantist for deres krav om å returnere til Palestina, sier Sogge.

Returspørsmålet dødt i to tiår

I 1948 vedtok FN resolusjon 194, som gir fordrevne palestinere rett til retur eller kompensasjon. Sogge presiserer at resolusjonen hverken Israel eller USA stilte seg bak, eksisterer uavhengig av UNRWA, som ble opprettet som et upolitisk hjelpeorgan året etter.

USA har også kritisert måten UNRWA teller palestinske flyktinger på. Ved å bruke en flyktingdefinisjon som også rommer etterkommere etter fordrevne, anslår UNRWA at rundt fem millioner palestinere har rett til retur. Et tall både Israel og USA mener er helt uakseptabelt.

Dette er ifølge Sogge en grunn til at returretten ikke er blitt forhandlet om siden Camp David-forhandlingene for to tiår siden. Den gangen skulle Israel og palestinere bli enige om de vanskeligste detaljene i Oslo-avtalen, deriblant flyktingenes skjebne, men de kom ikke i mål.

– UNRWAs flyktingdefinisjon er en måte for byrået å kartlegge hvem som har krav på støtte. Returretten eksisterer uavhengig av UNRWA, og USAs kutt er kun symbolpolitikk, mener forskeren.

Erling Lorentzen Sogge, forsker ved Universitetet i Oslo.

Foto: Martin Skjæraasen

Fryses ute

UNRWA har klart å dekke inn kuttet på rundt tre milliarder kroner gjennom innsparinger og ekstrabidrag. Norge er blant de som har bidrag. Dermed har man unngått at tilbudet til palestinere er svekket, opplyser UNRWA-talskvinne Huda Samra til Bistandsaktuelt.

Samtidig er ingenting endret for palestinere i Libanon. De får neppe returnere med det første, og i Libanon er de uønsket. Makten i landet er fordelt ut ifra størrelsen på landets mange religiøse og etniske grupper. Derfor har det vært uaktuelt å la tusener av hovedsakelig sunnimuslimske palestinere bli en del av samfunnet.

Libanons taktikk har vært å fryse palestinere ute, så de ikke skal slå seg ned for godt. Palestinerne nektes en rekke yrker, har ikke krav på offentlig helsetjenester og får ikke arve eller kjøpe eiendom. De kan søke om å gå på skole og universitet, men stiller bak libanesere i køen. Kampen om offentlige skoleplasser har ifølge UNRWA blitt hardere etter år med økonomisk nedgang.

Glimt av håp?

I fjor skjedde det imidlertid noe som kan gi palestinere i Libanon et glimt av håp. I den første opptellingen av palestinske flyktinger noensinne, kom det frem at det bor 174 000 palestinere i Libanon. Det er langt færre enn mange, inkludert UNRWA, har trodd.

– Mange palestinere synes nok resultatet er skuffende, fordi jo flere de er, jo sterkere er de. Andre mener resultatet styrker deres krav på rettigheter i vertslandet, siden de politiske omkostningene er mindre enn libanesiske politikere har advart mot, sier Sogge.

KRISTEN + MUSLIM = SANT

Hat mot kristne. Hat mot muslimer. Terror, fremmedfrykt, vold. I en stadig mer polarisert verden har Bistandsaktuelt besøkt et land der kristne og muslimer lever side om side i fred og fordragelighet. I Mosambik finner du kristne og muslimer i samme vennekrets, på samme arbeidsplass – og i samme familier. Null stress.

Av Nina Bull Jørgensen, i Mosambik

Moskeen eller kirken?
– Gjerne begge deler, sier han.
Hans høyre hånd rører forsiktig borti hennes venstre. Et ømt blikk.

– Hvis hun er enig da. Hvis det bare var opp til meg, ville jeg gjerne at vi giftet oss både i kirken og moskeen.

Bistandsaktuelt møter 24 år gamle Tagy Bacar og kjæresten Loreena Gonzaga (26) i en grønn og frodig park i sentrum av Maputo, Mosambiks hovedstad. De sitter rundt et hvitt kafébord og drikker mango-

juice med sugerør.

– Jeg var på en karaoke-bar, en søndag for to år siden. Jeg dro dit bare for å si hei til noen venner, forteller hun.

– Min kompis som også var der, ringte meg og sa: «Det er en jeg vil du skal møte», forteller han.

– Vi hadde felles venner, men hadde aldri møtt hverandre før, sier de i kor.

Søt musikk

Mens journalisten noterer seg den fantastiske utsikten over Det indiske hav, har de to nesten ikke blikk for

annet enn hverandre.

– Da jeg så henne tenkte jeg «wow, hun er vakker», sier han.

– Jeg tenkte umiddelbart at han virket som en hyggelig kar.

– Jeg husker at hun hadde på seg en lilla buksedress. Hun satt og snakket med en venninne. Jeg satt meg ned ved siden av henne og sa «hei». Hun virket sjenert, litt tilbakeholden...

– Det var da han begynte å snakke om musikk og fiolinkonsserter at jeg ble mer oppmerksom. Jeg spiller fiolin selv.

En gryende forelskelse. Ung kjær-

lighet. Akkurat som hvor som helst i verden. Samtidig helt unikt. Ikke fordi han er muslim og hun er katolikk. Men fordi hver eneste kjærlighetshistorie er unik – i hvert fall for den som er midt oppi den.

– Da vi begynte å snakke om musikk nevnte jeg noen komponister jeg liker. Og da tror jeg hun følte at jeg ikke bare serverte «pick up lines». At jeg faktisk var oppriktig interessert i henne, at jeg ville snakke, konversere, bli bedre kjent.

– Jeg tilbød meg å kjøre han hjem. Det ble ikke bare et raskt «ha-det!». Vi endte med å sitte i bilen og snakke

Tagy og Loreena traff hverandre på en karaokebar for to år siden, og har siden vært uadskillelige.

Foto: Nina Bull Jørgensen

i timevis, forteller hun.

Og det ble utvekslet telefonnumre. Det ble sendt meldinger på sms og whatsapp. Det ble flere møter, flere bilturer, og flere gode samtaler...

Ber sammen

– Her i Mosambik har vi få problemer mellom kristne og muslimer. Det fins forskjeller når det gjelder tro og lære – vi tror på Jesus og de tror på Mohammed – men vi tror på den samme Gud. Vi har ingen fysiske konfrontasjoner mellom folk fra ulike religioner slik som i mange andre land, sier Carlos Banze.

Han er kledd i mørkegrå dress og lyseblå skjorte, med det hvite båndet gjennom skjortekraven som viser at han er nettopp det han er. Pastor.

Banze leder den presbyterianske menigheten i Mosambik – en gren av den protestantiske kirken – med cirka 200 000 medlemmer. Pastoren er også medlem av «*Conselho dos religiões*», et felles forum der de øverste lederne fra alle religioner i landet møtes – det være seg muslimer, kristne, jøder, hinduer og andre.

– Vi møtes for å diskutere felles problemer og anliggende, som fredsprosessen i landet, kampen mot bar-

neekteskap, vold mot kvinner etc. Vi verdsetter det som forener oss, heller enn å krangle om forskjeller, understreker pastoren.

Kirken er en enkel beige murbygning. Det er ingen ornament, krusifikser eller storslagen kirkekunst å spore,

«Jeg ber til Jesus Kristus og Gud, mens muslimene ber til Mohammed og Gud, men vi gjør det sammen.»

Carlos Banze, pastor.

hverken ute eller inne i kirkerommet: Kun et lite alter dekket av en rød velurdruk, et stort, men helt enkelt brunt trekors, hvitmalte vegger og cirka førti rader med trebenker.

– I fredsforhandlingene mellom Frelimo og Renamo (*regjeringspartiet og den tidligere opprørsbevegelsen, red. anm.*) eksisterer ikke kristne, muslimer og hinduer, fortsetter pastoren.

– Alle vi religiøse ledere står samlet og ber sammen. Jeg ber til Jesus Kristus og Gud, mens muslimene ber til Mohammed og Gud, men vi gjør det sammen.

Fortsetter neste side →

16 Aktuelt

Historisk forklaring

– Hvorfor er det slik her i Mosambik – i motsetning til mange andre land i Afrika og Midtøsten?

– Jeg er ikke helt sikker, men jeg tror vi av natur er fredelige. Vold og overgrep skjer også her, men som folkeferd er vi milde i formen og lite voldelige. Vår historie kan kanskje også forklare noe, svarer pastoren.

De ulike religionene ble innført uten vold og tvang, forklarer han. Sør i Mosambik er det flere kristne, i nord flere muslimer. Muslimene kom før portugiserne, som bragte med seg kristendommen.

– Da katolikkene kom hadde de ingen behov for å konfrontere muslimene eller lage bråk. Etter hvert kunne de til en viss grad være kritiske til andre kristne retninger, men blandet seg ikke opp i muslimenes anliggende. Det handlet uansett aldri om fysisk konfrontasjon, kun ideologisk debatt, understreker pastor Banze.

Litt over halvparten av Mosambiks befolkning er kristne, cirka 20 prosent er muslimer, cirka 20 prosent er ikke-religiøse, mens litt under ti prosent tilhører andre religioner, ifølge tilgjengelig statistikk. Noen tar også med seg elementer fra lokale tradisjonelle religioner inn i sin tro, enten de er kristne eller muslimer.

– En fredelig religion

En hvit murbygning med bueganger malt i terrakotta. Rødbrun jord på gårdsplassen, en liten grønn plen og en stor bananpalme. En gartner tusler rolig rundt og vanner de gule blomstene. Den litt rustne jernporten står åpen. Det er bare å gå inn.

Vi er i Matola, en forstad cirka 30 minutter utenfor Maputo. Bistandsaktuelt reporter blir møtt av en gjeng nysgjerrige, lattermilde barn med hvite kjortler og kalott på hodet. Så kommer sjefen. Også han med lang hvit kjortel, kalott på hodet – og et stort smil gjemt inne i det lange lysegrå skjegget.

– Når vi ser på verdenskartet ser vi så mange steder med konflikter der mange mennesker lider. Og mediene skriver at konfliktene handler om religion. Men i Mosambik tror vi ikke på dette, sier sjeik Aminudin.

Aminudin er øverste leder for muslimene i Mosambik. Han er også leder for det inter-religiøse rådet, som pastor Banze snakket om.

– Det som skjer i verden i dag, kan ikke tilskrives religionene. For ingen av religionene promoterer vold og krig, sier han.

Dessverre er det mange konflikter som starter i en religions navn, men motivet for konflikten er snarere politikk, maktbegjær, økonomi eller andre sosiale interesser, mener sjeik Aminudin.

– Når det oppstår konflikter der mennesker med et muslimsk navn er involvert, kaller man dem «islamske terrorister» og tror det er religionen som lærer bort dette. Men islam er en religion for respekt, fred, toleranse.

Skitnet til

Sjeik Aminudin snakker lenge og vel om hvordan islam er misforstått av mange, at man ikke like lett tyr til begreper som «kristne terrorister», når det er skolemassaker i USA, eller når IRA eller ETA gjennomførte terrorangrep i Europa. Han skylder på media som tegner verden i svart-hvitt, dyrker konflikt og skaper fiendebilder.

– Man sier at det er mer enn en

milliard muslimer i verden. Men mange av dem har kun et muslimsk navn. Hvis du spør dem, vet de ikke en gang hva islam egentlig handler om.

Å være god mot andre. Og leve godt. Det er *det* koranen formidler. Menneskerettigheter. Til og med respekt for dyrene og *all* liv, er grunnleggende verdier i islam, understreker den muslimske lederen.

– Her i Mosambik lever vi etter den rene, genuine formen for islam, fortsetter han.

– Så vi sier takk og lov, her i Mosambik har ennå ikke disse mørke kreftene og det skitne spillet fått innpass. Her i Mosambik har vi fortsatt gode relasjoner, et godt naboskap og vennskap mellom de ulike religionene. Det fins ikke motiver for å slåss om religion. Hvorfor skal man det? Vi kan aldri tvinge noen til å skifte religion. Vi må bare respektere hverandre.

Vil ikke konvertere

Toleranse, respekt og fredelig sam eksistens er altså det klare og tydelige budskapet fra både kristne og muslimske ledere i Mosambik. Men hva med *ekteskap* mellom to med ulik religiøs bakgrunn? Er det helt uproblematisk? Hva er utfordringene? Må den ene eller den andre konvertere?

– Vi har snakket litt om det. Jeg mener Loreena selv må få lov til å bestemme om hun vil konvertere til islam eller forbli kristen. Jeg tror nok ikke jeg selv vil konvertere, jeg vil forbli muslim. Det vet hun. Og hun vet at jeg vil respektere henne uansett hva hun velger, sier Tagy og fletter forsiktig fingrene sine inn i hennes.

– Det vil si; Dette er ikke et *valg* hun må ta. Kun hvis hun kommer til meg og sier «jeg ønsker å konvertere» vil temaet bli lagt på bordet.

Vi er tilbake i den grønne parken ved havet. *Jardim dos Namorados* heter parken, «kjæreste-parken». Hit kommer nyforelskede på stevnemøte, og nygifte kommer for å ta bilder på den store dagen. Det er med andre ord ikke helt tilfeldig at Bistandsaktuelt møter Tagy og Loreena akkurat her.

– Jeg har tenkt en del, og sagt til han at jeg aksepterer at han er muslim, men jeg kan ikke viske ut den delen av meg som er kristen. Jeg vil akseptere og omfavne muslimske tradisjoner og verdier, og hvis jeg må ta et skjerp på hodet gjør jeg det. Men jeg vil fortsette med å være katolsk, sier Loreena.

Betenkeligheter

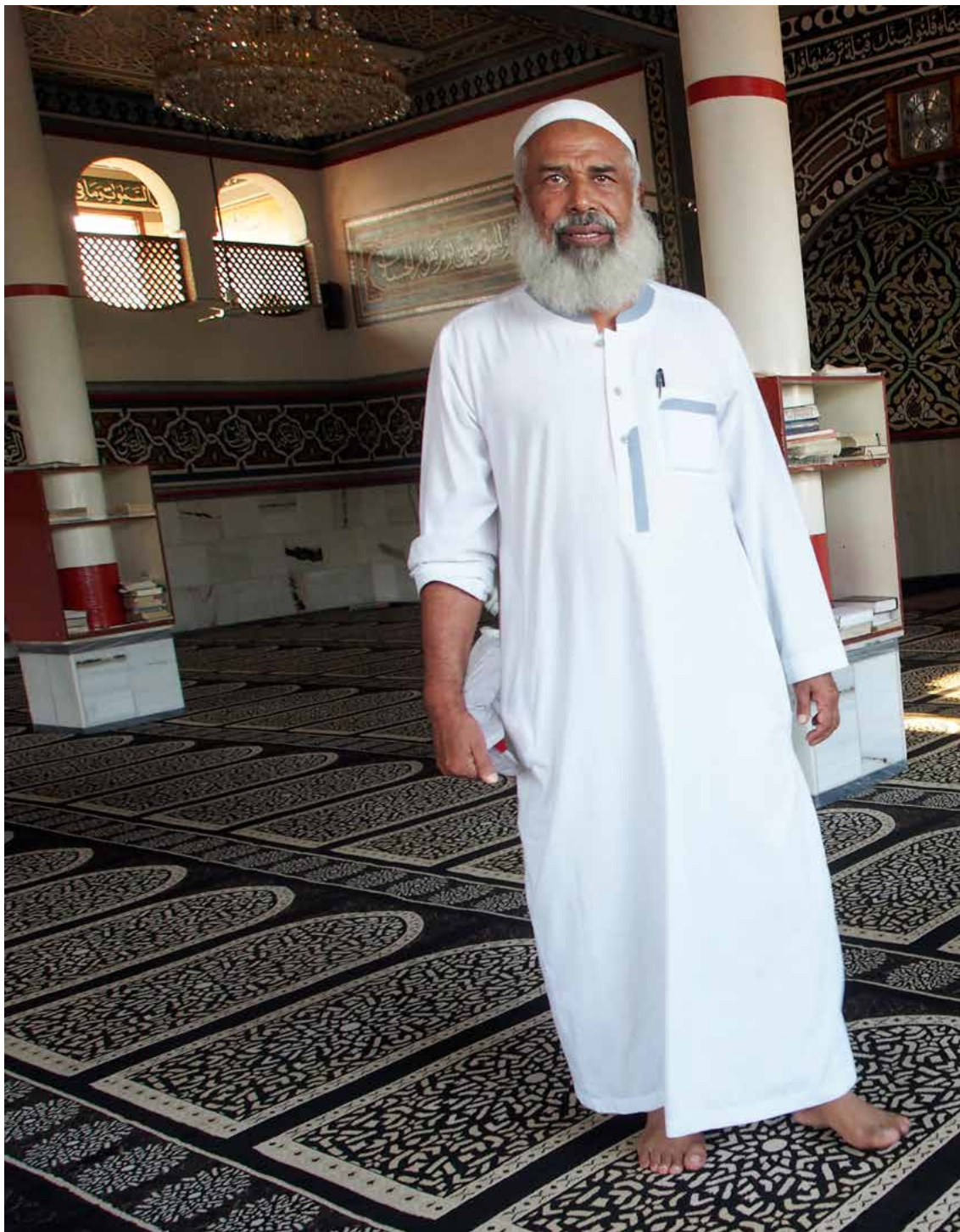
– Dere møttes og ble forelsket nesten med en gang. Men ble dere i tvil da dere fant ut at dere tilhørte to forskjellige religioner?

– Jeg har mange venner som er kristne, og har aldri hatt som et kriterium at jeg *må* gifte meg med en muslimsk jente. Jeg har alltid hatt en *open mind* på det feltet. Da jeg møtte henne var ikke det et tema overhodet. Men etter hvert tenkte jeg det var lurt å ta noen forholdsregler i møte med hennes familie, svarer Tagy.

Loreena på sin side innrømmer at hun hadde noen ørsmå betenkeligheter i begynnelsen.

– I min familie hadde broren min allerede vært gift med en muslimsk kvinne. Det fungerte ikke så bra. Moren min var bekymret for at jeg skulle være nødt til å konvertere.

Det var altså *litt* vanskelig helt i

Toleranse, respekt og fredelig sam eksistens med andre religioner er nøkkelord for sjeik Aminudin. Budskapet sprer han videre til sine elever i moskeene i Matola, like utenfor Maputo.

Foto: Nina Bull Jørgensen

begynnelsen etter at Loreena introduserte sin muslimske kjæreste til moren. Men nå går det bra, forsikrer hun. Og hun har også flere fettere og kusiner som er gift med muslimer.

– Når du sier det, så følte jeg en viss anspenhet i begynnelsen. Men jeg visste ikke det hun forteller nå. Det er første gang jeg hører. Jeg følte nok i begynnelsen at det var en elefant i rommet. Vi snakket aldri om det, og jeg tror de gjorde sitt for å prøve å respektere oss, sier Tagy.

Nylig har broren til Loreena på nytt funnet seg en muslimsk jente, så Tagy føler seg ikke «alene». Når de er i familieselskaper sørger familien hennes alltid for at deler av maten som blir servert er *halal*. De respekterer at «svigerbarna» spiser annen mat.

– Og på lang sikt har de alltid sagt at så lenge jeg respekterer henne, så lenge kjærligheten er ekte og gjensidig, så lenge forholdet er i balanse – så lenge vi planlegger en god fremtid sammen der ingen av oss overkjører hverandre eller rakker ned på hverandres tro – så lenge jeg gjør henne lykkelig, så er jeg alltid velkommen i familien, sier Tagy.

Full støtte fra faren

Faren hans er en sterkt troende muslim, forteller Tagy. Likevel er han ikke redd for hva faren eller resten av familien mener om forholdet hans til en katolikk.

– Faren min liker at man lever livet sitt i tråd med religiøse verdier.

Hvis vi en dag trækker på de verdiene, vil nok han og hans familie mislike det. Men min tro er noe som kommer fra *meg*. Religionen hjelper meg til å være et bedre menneske. Det er det som er viktig, understreker 24-åringen.

Dessuten, farfaren giftet seg også med en kristen kvinne, forteller han videre. Og faren gjorde det faktisk selv også. Men moren til Tagy valgte å konvertere, i motsetning til det Loreena signaliserer at hun vil.

Under fjorårets Eid-feiring holdt faren en lang tale til de to turtelduene.

– Han snakket mye om hvordan religionen vår aksepterer denne type forhold, og hva vi bør gjøre for å få det til å fungere. At det viktigste av alt er at man elsker hverandre og respekterer hverandre. Han snakket også om kvinners rettigheter i vår religion, sier Tagy.

– Og ikke bare det. Han ville også foreslå en dato for bryllupet!

De to unge forelskede fuglene ser på hverandre og ler.

« Vi islam liker ikke tvangsekteskap. Det skal være fri vilje. Ingen, ikke en gang foreldre, kan tvinge. »

Sjeik Aminudin, islamsk leder

Hva med barna?

– Men hva om dere får barn? Hvilken religion skal de ha?

– Haha. Det er et interessant spørsmål. Jeg husker ikke om vi har snakket om det, sier Tagy og ser bort på Loreena.

Han venter på at hun skal svare først.

– Vi har snakket om det så vidt. Jeg tror vi ble enige om at de må få bestemme selv. Det er greit for meg om barna mine velger å være muslimer. Jeg synes islam har mange gode verdier, sier hun.

– Jeg kunne nok gjerne tenke meg at barna får en muslimsk oppdragelse, at de får muslimske verdier med seg fra starten. Men dette er jeg villig til å forhandle om, sier Tagy.

– Hun må gjerne si: «Nei! Jeg er av en annen formening».

Han vil forsikre seg om at de er enige. Og hennes meninger teller mye, understreker Tagy.

– Hvis hun aksepterer det, vil jeg gjerne oppdra dem som muslimer. Men hvis de på et tidspunkt bestemmer seg for å gå en annen vei, vil jeg hundre prosent støtte dem.

Har viet mange

Loreena og Tagys familier er eksempler på noe som er *helt vanlig* i Mosambik; nemlig at muslimer og kristne er venner, arbeidskamerater, henger sammen i samme omgangskrets, blir kjærester, gifter seg med hverandre, og får barn sammen. Noen velger å konvertere den ene

eller den andre veien, mens andre velger å leve sammen med hver sin religion.

Også de to religiøse lederne, pastor Banze og sjeik Aminudin, bekrefter dette. De har få motforestillinger. Begge har viet flere kristen-muslimske par.

– Det har alltid skjedd her i landet. Ikke noe problem, sier sjeiken.

– Målet med ekteskap er å skape en trygg og stabil enhet. Det handler ikke bare om at mann og kvinne skal tilfredsstilles seksuelt. Ekteskapets mål er mye dypere, nemlig å lansere en ny familie. Og for å garantere at ekteskapet er en suksess, er det bra å ha kompatible verdier. Det er det viktigste, fortsetter han.

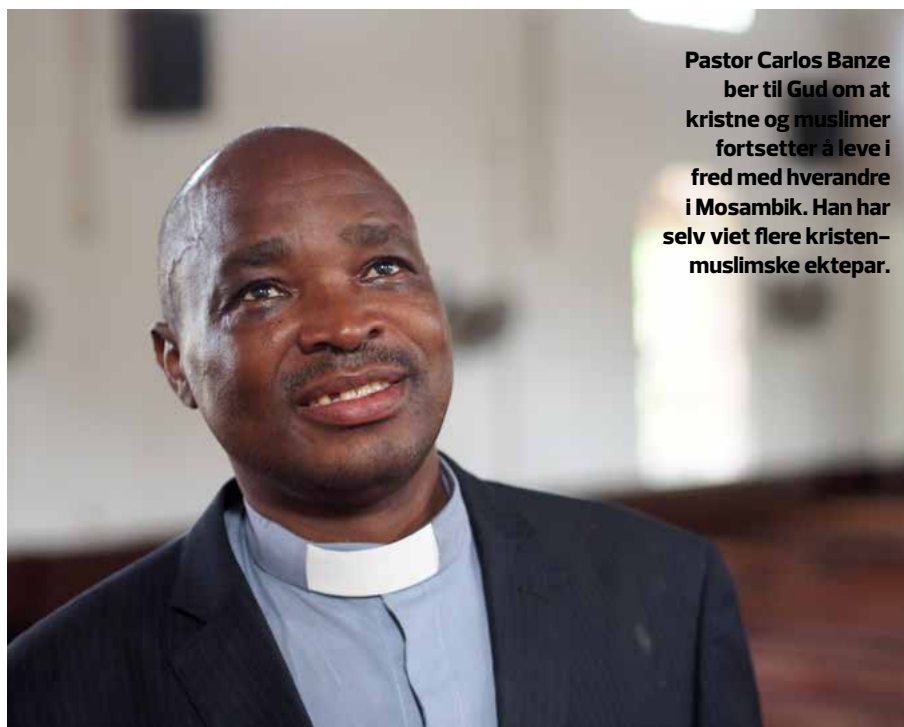
At en muslimsk mann gifter seg med en kristen kvinne er overhodet ikke noe problem, ifølge sjeiken. Men det motsatte *kan* være et problem.

– For tendensen i et ekteskap er at kvinnen følger mannen. Når hun elsker mannen, ender hun ofte med å følge mannen i ett og alt. Så når man som muslim lar kvinnen tre inn i et ekteskap med en kristen mann, er det større fare for at hun en dag forlater sin religion og blir kristen. Og islam ønsker ikke at noen skal falle fra, sier han.

Likevel. Sjeik Aminudin har seks døtre...

– Barna må få velge selv

– Hva om en av dem kom hjem og sa hun ville gifte seg med en kristen mann?

Pastor Carlos Banze ber til Gud om at kristne og muslimer fortsetter å leve i fred med hverandre i Mosambik. Han har selv viet flere kristen-muslimske ektepar.

I en park i Maputo: Kjærligheten blomstrer mellom muslimske Tagy (24) og katolske Loreena (26).

– Islam sier at du kan ikke tvinge din egen verden på dine barn. Vi i islam liker ikke tvangsekteskap. Det skal være fri vilje. Ingen, ikke en gang foreldre, kan tvinge. Dette er mistolket mange steder i verden. Hvis hun velger en som hun liker, må vi akseptere det.

Pastor Carlos Banze har fire barn; tre jenter og en gutt. Bistandsaktuelt stiller det samme spørsmålet til han.

– Hva om ett av barna var forelsket og ville gifte seg med en muslim; hva ville du sagt?

Pastoren ler hjertelig før han svarer.

– Personlig for meg, hvis jeg visste at det handlet om ekte og dyp kjærlighet, så ville det ikke vært et problem. Det kunne jo være en forelskelse uten kjærlighet. Men hvis jeg så at de to virkelig elsket hverandre, da ville jeg ikke blandet meg inn. Jeg ville latt dem gifte seg, uten problem.

Slangen i paradiset

– Vi får mange negative nyheter fra Nigeria, Somalia, Kenya, Syria om muslimsk terror – og om islamfrykt i Europa; Syns du det er viktig også å skrive de positive historiene?

– Ja, definitivt. Og jeg vil understreke at jeg personlig aldri har sett eller opplevd noen som helst konflikt med muslimer her. Jeg ber til Gud om at det fortsetter slik.

Men «slangen i paradiset» kan også komme til Mosambik. Og har kanskje allerede begynt å snike seg inn.

De siste par årene har det kommet foruroligende meldinger fra et lite distrikt nord i landet, der også internasjonale selskaper har interesser i gassutvinning.

– Vi hører om noen små lommer med såkalt "muslimsk ekstremisme" i nord, og håper virkelig ikke det er noe som vil spre seg. Dessuten tror jeg ikke det handler om religiøs konfrontasjon, det handler mer om politiske forhold. Vel, det er bare de selv som vet hva det virkelige motivet er, skynder pastoren seg å si.

– Jeg håper uansett ikke det utvikler seg til en konflikt som handler om religion. Det hører ikke hjemme i landet vårt, understreker han.

Større enn religion

Mango-juicen er drukket opp. Solen er i ferd med å forsvinne ned i Det indiske hav. Det betyr at Loreena snart må haste av sted på jobb. Kveldsvakt.

– Hun er lege. Det sier mye om henne. Jeg liker at hun har et godt hjerte. Hun er empatisk, ser andre menneskers perspektiver først, sier Tagy.

– Det er som vi skulle kjent hverandre alltid, mye mer enn bare to år, sier hun.

– Jeg er litt sjenert. Han er mer åpen og spontan. Jeg tror denne forskjellen mellom oss holder oss sammen. Og selv om vi har forskjellige religioner, er ikke det et tema i vårt forhold. Vår kjærlighet er større enn religion, avslutter Loreena. ■

18 Tema: Regnskog-bistand

Guyana:

Her skal Norge br på å redde regnsk

tema:
Regnskog-
bistand
6 sider

Stor fattigdom. Omfattende korrupsjon. Grønne skoger. Gamle gulldrømmer. Nyoppdagede oljefelt. Det er kjennetegn ved minilandet i Sør-Amerika der Norge bruker 1,5 milliarder kroner for å redde landets regnskog. **Av Jan Speed i Guyana**

Fra luften er Guyana et gigantisk teppe av regnskog. Det minner om tettpakket brokoli. Det storstilte grønne bildet brytes opp av elver som slynger seg gjennom landskapet som svarte slanger. De blir gradvis brunere og brunere jo nærmere de kommer Atlanteren.

Om lag 87 prosent av Guyana er dekket av regnskog. I motsetning til land som Brasil og Indonesia er avskogingen i Guyana svært lav, både historisk og i dag. 99 prosent av den opprinnelige skogen er fortsatt i behold.

Myndighetene i landet har gitt Norge et løfte: De skal gå den kli-

mavennlige utviklingsveien. Med 1,5 milliarder norske bistandskroner skal den grønne innsatsen belønnes og oppmuntres underveis.

– Oljen forandret alt

Da Norge innledet samarbeidet med landet for ti år siden, var løftene om norske bistandsmidler økonomisk viktige for landet. Men i mellomtiden er det oppdaget olje.

– Mulighetene for oljeutvinning forandret alt. For ni år siden var skogpengene fra Norge viktige. Nå er håpet om oljeinntekter altoverskygende. Utsiktene er helt forandret, sier en observatør.

Om to år vil den første oljen fra Guyana havne på det internasjonale markedet. Men som en skogovervåker fra urfolket, de som kalles amerindianere, sier det: – Vi må ikke bli totalt avhengig av olje. Det vil ta slutt. Skogen må fortsatt være vår plan B.

Gull i grønne skoger

Oljeinntektene vil åpne for økonomisk vekst som på sikt kan true skogsmangfoldet i Guyana. Men det er jakten på en annen naturressurs, gull, som truer skogen allerede nå.

En allianse av guyanske myndigheter, lokale og internasjonale miljøorganisasjoner står sammen i en flerfronts-

uke 1,5 mrd. kr og en

Gullgravere i arbeid. I bakgrunnen troner regnskogen. Gullgraving er årsaken til 80 prosent av avskogingen i landet.

Foto: Jan Speed

kamp for å bevare skogene. Norge er også med på laget. Hittil har alliansen lyktes godt, men de vet at gull og grønne skoger ikke går bra sammen.

Ved hjelp av kraftige firehjulstrekkere har vi humpet og vridd oss gjennom gjørme og over steiner og røtter for å komme dypt inn i Guyanas regnskog. Vegetasjonen er tett. Det er hett og fuktig.

Vi stanser de oppskrapete bilene i nærheten av en liten bekk. Her får gruvearbeidere fra en urfolkslandsby opplæring i nye metoder for å lete etter gull og diamanter – metoder som er mer skånsomme for skogen.

En mann står ute i bekken. Han hol-

der på en rund panne med grus. Han dypper pannen i vannet og får grusen til å surre rundt. Mer vann, mer surring. Til slutt er det bare noen få sandkorn i pannen. Men er det gull?

Kontroversielt

– For en miljøvernorganisasjon er det både vanskelig og omstridt å støtte opplæring på dette området, når vi vet hva gruvedrift medfører av miljøskader, innrømmer prosjekt koordinatør René Edwards i Conservation International.

Han viser til at gruvedrift er årsak til 80 prosent av avskogingen i Guyana.

– Om vi klarer å fremme ansvarlig gruvedrift, kan vi sikre bedre kontroll.

Vi må forstå at dette er noe fattige mennesker gjør for å livnære seg og sine familier, sier Edwards.

Årene 2010 til 2012 var et mareritt for Guyanas miljøaktivister. Gullprisen var høy og folk strømmet til gruveområder midt i landet. Med store gravemaskiner kjørte de inn i skogen, ødela trær og gravde hull på måfå på jakt etter det som glitrer.

Avskogingen skjøt i været.

Drømmen om El Dorado

Guyanas forhold til gull har dype historiske røtter. Allerede på 1500-tallet mente den engelske piraten og eventyreren Sir Francis Drake at den

myteomspunne fabelbyen El Dorado, kjent for sin gull og rikdom, lå i Guyanas innland.

Siden uavhengigheten i 1966 har gull vært en viktig inntektskilde for landet. Også etter at Norge inngikk en skogbevaringsavtale med landet i 2009, har mange tusener nye småskala gruvelisenser blitt utstedt av Guyana Geology and Mines Commission. I 2011 var det rundt 15 000 lisenser.

«Guyanas gullgruveøkonomi er nå kontrollert av en liten gruppe rike eliter med sterke politiske forbindelser,» skrev Gavin Hilson og Tim Laing i The Journal of Development Studies i 2016.

Fortsetter neste side →

20 Tema: Regnskog-bistand

Gruvearbeidere får opplæring i skånsomme letemetoder. Et vannbør gir bare små merker i naturen. Det er mulig å bruke et slikt bor til å hente ut prøver hele ti meter ned i bakken.

Foto: Jan Speed

Gull til salg

Diskoteker, barer, småbutikker og gullinnkjøpsboder ligger tett i gruvebyen Mahdia, en gruvelandsby preget av søle, alkoholisme og løshunder. Musikken dunker til langt på natt.

Gull-bodene i Mahdia er små og primitive, men legale. Alt gull i Guyana selges via gullhandlere sertifisert av det statlige «Gold Board». I to av bodene vi besøker forteller de ansatte at de har sendt nye gullbarrer til hovedstaden dagen i forveien. Likevel kan de vise fram noen gram av det tunge metallet som de har kjøpt av gruvearbeidere i løpet av formiddagen.

Mellommennene sitter bak tykke gitre. En innrømmer at han har en pistol gjemt bak disken. Her er det fortsatt preg av det ville vesten.

Høyere gullskatt

Skatten på gull er høyere i Guyana enn i nabolandet i øst, Surinam. Regjeringen har selv innrømmet at 40 til 60 prosent av gullet blir smuglet ut av landet.

– Småfolkene selger til de lokale mellommennene. De trenger pengene kjøpt. Det er de store gruveeierne som smugler, sier en som kjenner bransjen.

Det er ikke bare folk fra kysten, Brasil eller Venezuela som jakter på det edle metallet. Det samme gjør urfolk. De lever av jordbruk, jakt og fiske i regnskogen, men også av gull.

«Folk graver etter gull fordi de er fattige.»

René Edwards,
Conservation International.

– Det meste av skogen i reservatområdet er fortsatt der. Vi bruker inntekter som vi får fra gruvearbeidet til å forbedre landsbyen. Vi har rustet opp forsamlingsalen, gjestehuset og felleskjøkkenet, sier Marbell Thomas i Campbelltown.

Ørkenlandskap

Ikke langt fra Mahdia og Campbelltown, der det en gang var urskog, er det nå et månelandskap av hvit sand og små tjern med knall blå vann. Vakker livløs ørken, ved siden av vakker frodig skog. Flere ganger, og stadig dypere, er det blitt lett etter gull i dette området.

To menn bruker en dieselpumpe og høytrykksvannslange til å bryte ned sandveggen. Gjørmevannet pumpes opp for å slippes ned en renne med tepper der eventuelle gullbiter fester seg.

Mennene svetter i heten. Han som styrer dieselpumpen eier lete-lisensen. Assistenten angriper sandveggen med høytrykksvannet. Står han for nær blir han lett begravet når veggen kollapser. Flere arbeidere dør hvert år.

Litt lenger bort er gravemaskiner i aksjon. Der er hullet enda dypere. Gruvene strekker seg helt til skogkanten eller til der nyplantede trær forsøker å vokse til.

Bedre letemetoder

I rundt 60 prosent av alle stedene der det graves etter gull, er det ikke drivverdige forekomster. Derfor er opplæring i bedre letemetoder viktig, både for økt lønnsomhet og for å minimere skadene på skogen.

En metode som læres bort er å bore hull i et systematisk mønster. På den måten finner man raskere fram

til det som kan være av mulig gull og hvor de drivverdige forekomstene ligger.

En amerindiansk gruvearbeider bruker et to og en halvmeter høyt håndbor. Boret «skrur» han ned i jorda for å hente ut en prøve med jord og grus. Deretter lar en erfaren gulljeger jordprøven surre sammen med vann rundt i en panne. Det skjer nede i elva.

– Jeg vil vise at vi i hvert fall kan unngå gravemaskiner under letingen, sier Kevin Pickett, geolog i Guyana Gold and Diamond Miners Association, som nå samarbeider med miljøorganisasjonene.

– Ved å lete på denne måten er det billigere for gruvearbeiderne og eierne, og man skåner samtidig skogen, sier Pickett.

Etter flere timer med prøver konstateres det at det ikke er gull i denne delen av skogen og heller ikke i bekken.

Øde landskap

I områdene der gull eller diamanter er blitt gravd eller vasket ut av sanden er landskapet øde.

– De fleste gruvefolkene vil bare ta ut mineralene, pakke sammen og dra videre. Men loven krever at de skal skuffe tilbake toppjorda og plante nye trær, sier Earl Williams som arbeider for den statlige gruvekommisjonen i Mahdia.

Foreløpig har dette skjedd i liten grad.

– Vi forsøker å vise at dette kan gjøres. Problemet er at når gullprisen går opp vil folk igjen ønske å grave her i området. Det er fortsatt gull i jorda, sier Williams i det han viser oss en li-

ten skog.

Ved å også lære gruvearbeidere hvordan de best kan vaske gullet er det også mulig å øke gevinsten for arbeiderne, og redusere fristelsen til å grave opp et område senere.

– Dramatisk nedgang

Nylig kunne Guyanas skogkommisjon (GFC) skryte av rekordlave avskogingstall for 2017: 0,048 prosent – blant det laveste for alle skogland i verden. Det betyr at bare 8851 hektar skog gikk tapt i fjor. Under gullboomen i årene 2010 - 2012 forsvant i gjennomsnitt 12 000 hektar skog hvert år.

– Det har vært en dramatisk nedgang i avskogingstakten det siste året, sier Pradeepa Bholanath, sjef for planlegging og utvikling i Guyanas skogkommisjon (GFC). WWF mener Guyana nå er et positivt unntak i regionen.

– Guyanas resultater er imponerende når man sammenligner med den negative utviklingen i resten av Amazonas-området. Brasil og Colombia sklir bakover, mens Guyana går riktig vei, sier Chuck Hutchinson, lederen for WWF Guyana.

Bistand med betingelser

Avskogingen må holdes lav for å sikre bistand fra Norge og for å fremme en grønn utvikling. Holdes avskogingen på under 0,1 prosent per år, skal Norge bistå med totalt 1,5 milliarder kroner i bistand i avtaleperioden som nå strekker seg til 2021.

Etter at avtalen mellom Norge og Guyana ble undertegnet etablerte skogkommisjonen en gruppe med unge spesialister som sammenligner

I 2016 ble gull til en verdi av 421 millioner dollar eksportert, ifølge Economist Intelligence Unit. Men det meste havnet ikke på den offisielle statistikken.

Gruvene legger beslag på store arealer og er som åpne sår i landskapet.

og tolker satellittbilder fra hele Guyana.

– Vi ser etter endringer. Men vi er avhengig av lokale frivillige for å kunne oppdatere kartene med de nødvendige detaljene, sier en av spesialistene.

På oppdrag

Med en gul og svart GPS i hånden drar den unge skogovervåkingsassistenten Silas Thomas til et nytt jordbruksområde. Teamet som sitter og gransker satellittbilder i hovedstaden Georgetown mistenker at det er gjort nyryddingsarbeid.

Vi befinner oss i River View, et område kontrollert av en urfolksgruppe langs den mektige Essequibo-elven.

– Jeg merker stedets plassering og sender det til Guyana Forestry Commissions hovedkontor. Med mobilen tar jeg også et bilde, forklarer Thomas. Ved siden av dette frivillige vervet er han også skogvokter for landsbyen.

Norsk støtte

Med norsk støtte gjennom amerikanske Conservation International og WWF har det statlige Guyana Forestry Commission bygget opp landets skogovervåkingsprogram – Monitor, verify and report (MRV) – for å kontrollere avskoging.

Den norske Riksrevisjonen har i en rapport gitt Guyana ros for å ha et system på plass for å overvåke hele skogen – og at nye innhogg raskt vil kunne bli oppdaget.

– Ved å bygge ut nettverket med folk på lokalt nivå som sjekker skogene ønsker vi etter hvert å kunne gi lokalsamfunn detaljerte kart som de kan bruke til å planlegge hvordan de

skal bruke jorda og skogen. Det kan bli en del av landets nye grønne utviklingsplan, sier Bholanath.

Styrelederen for skogkommisjonen, Jocelyn Dow, sier at avtalen med Norge har vært viktig.

– Den har gjort det mulig for Guyana å satse på opplæring av skogovervåkere, og å støtte arbeidet for en mer miljøvennlig gruvedrift, sier Dow.

Det neste steget i samarbeidet med Norge er at Guyana utvikler en statlig grønn utviklingsstrategi. Samtidig skal landet utarbeide klare planer for hvordan de skal erstatte oljedrevne strømgeneratorer med sol- eller vindenergi.

Flere hundre millioner kroner venter på å bli brukt.

– Det er klart vi er litt utålmodige, men de seneste månedene har nye utviklingsplaner begynt å ta form, sier Dow. ■

Mini-landet i regnskogen

■ Guyana fikk sin uavhengighet fra Storbritannia i 1966.

■ Et av Sør-Amerikas fattigste land. Gjennomsnittsinntekt per innbygger er rundt 35 000 kroner i året.

■ Om lag 87 prosent av Guyana er dekket av regnskog.

■ Eksportvarer: Gull, bauxitt, ris og sukker – og etter 2020: olje.

■ Med sine 215 000 km² er Guyana det tredje minste landet på Sør-Amerikas fastland (etter Uruguay og Surinam). Guyana har ca. 770 000 innbyggere.

Olje-landet der utlendinger får styre butikken

Nye kaianlegg, lagerbygninger og moderne kontorer bygges langs elven like sør for hovedstaden. I baren på det nye luksushotellet Marriott i Georgetown henger folk fra oljeindustrien. USAs mektigste oljeselskap har inntatt byen.

For tre år siden ble det klart at det ligger store mengder olje utenfor kysten av Guyana. Siden da har ExxonMobil fortløpende justert opp anslagene over størrelsen på oljefunnet.

Nå mener selskapet, som har en svært lukrativ avtale med Guyana, at det er fire milliarder fat olje av høy kvalitet.

Men dessverre drypper det lite oljedollar på opphavslandet de første årene. Gunstige skattevilkår var en del av forutsetningen for at det amerikanske oljeselskapet i det hele tatt ville starte leteboring.

Utlandet har styringen

– Med olje- og gassfunnet skjønner vi plutselig hvor sårbart Guyana er i styringen av landet, sier Mike McCormack i Guyana Human Rights Association.

Han understreker hvor liten økonomien i landet er og hvor begrenset kompetanse det er blant landets politiske og økonomiske ledere.

– Utviklingen drives fra utlandet. Exxon forteller om funn, og en hær av eksperter og institusjoner forteller oss hvordan vi skal styre oljen og unngå feil. Alle ideer kommer utenfra. Det er en elitediskusjon uten en systematisk dialog med vanlige folk her i landet, sier han.

I 2020 begynner Exxon å pumpe 120 000 fat om dagen. Det vil trolig økes til 220 000 fat innen 2022. I så fall vil produksjonen tilsvare utrolige to fat per innbygger i landet – hver uke.

Naturvernerne er nervøse

I et tidligere plantasjeområde kalt Houston treffer vi naturguiden Deon Moore, en av landets fremste naturkjennere.

– Jeg er nervøs for hva som vil skje om det er en oljelekkasje. Det vil ramme hele kysten, sier Moore.

Skogavtalen mellom Norge og Guyana understreket at godt styret og åpenhet om landets naturressurser skulle sikres gjennom åpenhetsinitiativer som Extractive Industries Transparency Initiative (EITI).

Men i flere år skjedde det lite. Først etter at det ble oppdaget olje ble politikerne i Guyana presset av USA og Exxon til å få fart i dette arbeidet. I august i fjor søkte Guyana om medlemskap i EITI.

Regjeringen til president David Granger forsøkte i det lengste å holde hemmelig at de hadde fått 18 millioner dollar i signaturbonus fra ExxonMobil. De forsøkte også å holde skatteavtalene med selskapet unna offentligheten.

Gjenferd på jevnlig visitt

– Landet ønsker å kvitte seg med flere tiår med korrupsjonskultur. men noen av gjenferdene spøker fortsatt, sier Rudy R. Jadoopat, nasjonal koordinator for Guyana EITI.

Han mener at det nå begynner å komme mer åpenhet.

– Jeg vet ikke hvor vellykket vi kommer til å bli, men håper i det minste å redusere uønskede konsekvenser av å ha oljeinntekter. Vi ønsker å unngå feilene som er gjort i oljeland som Angola og Nigeria der folk er forblitt fattige, sier Jadoopat. ■

En lengre versjon av saken kan leses på bistanndsaktuelt.no

22 **Tema:** Regnskog-bistand

Fra håp og skuffelser til fornyet satsing

Inngåelsen av det norske skogpartnerskapet med Guyana i 2009 gikk fort for seg. Viktige beslutninger ble tatt uten at de vanlige risikovurderingene var på plass. **Av Jan Speed**

Drivkraften på norsk side var daværende utviklings- og miljøminister Erik Solheim og den lille kretsen bak det norske skoginitiativet, ifølge en masteravhandling ved Senter for utvikling og miljø av Heidi Bade.

Hun skriver at «Norge valgte ikke Guyana som REDD partner. Solheim og hans nære allierte gjorde det.» De valgte Guyana fordi de ville etablere et partnerskap med et land med mye skog og lav avskoging for å kunne vise fram en vellykket modell for verden. Målet var å få skog høyt opp på den internasjonale agendaen så raskt som mulig.

Daværende president i Guyana, Bharrat Jagdeo skjønte at landet hadde en skogressurs som kunne brukes til å lokke sårtrengt bistand.

Norsk naivitet

En intensjonsavtale ble i all hast undertegnet i november 2009, før Norad og Utenriksdepartementet rakk å gjøre en risikovurdering. Først ett år senere kom vurderingen.

Den konkluderte at risikoen var stor. Omfattende korrupsjon og dårlig styresett ble trukket fram. Under Jagdeo fikk eliten enda mer penger å rutte med og narkosmuglingen gjennom Guyana økte dramatisk.

– Norge var litt naiv, om man skal si det pent, sier flere gyanere til Bistandsaktuelt.

En gyaner som gjennom årene har ledet flere ulike statlige kommisjoner sier dette om Norge inntreden:

«Om du skal inn i et slangehull må du være en slangetemmer». Det var ikke Norge, fastslår hun. De hadde lite kunnskap om de lokale politiske slangene.

En riktig beslutning

Nåværende politisk ledelse i Klima- og miljødepartementet avviser at det var naivt å inngå avtalen med Guyana:

– Det var riktig å inngå avtalen. Guyana har levert imponerende resultater. De har fremdeles en av verdens laveste avskogingsrater på tross av at de er et av verdens mest skogrike land, sier statssekretær Sveinung Rotvatn (V) til Bistandsaktuelt.

Han viser til at Guyana har en ambisjon om å bevare skogdekket på over 85 prosent av landarealet sitt.

Belønner skogbevaring

I avtalen med Guyana forpliktet Norge seg til å belønne skogbevaringen med 250 millioner dollar (1,5 milliarder kroner i 2009 kurs) for perioden 2010 til 2015. Dette er senere blitt forlenget til 2021.

Norge skal betale Guyana for å holde avskogingen lav, samtidig som det søramerikanske landet skal utvikle en grønn utviklingsstrategi. I tillegg skal det utarbeides konkrete prosjekter for å redusere karbonutslipp fra diesel- og tungoljegenereatorer. For å redusere risikoen for misbruk skulle pengene til Guyana ikke betales ut direkte til landet. De ble betalt inn i et fond som styres gjennom Verdensbanken.

Den norske skoginitiativ-gruppen håpet på raske resultater. Slik ble det ikke. I flere år var det mer en fortelling om gjensidig frustrasjon og mistenksomhet. Guyana kunne hele tiden vise til lave avskogingstall, mens det skottet på oppfyllelse av andre deler av avtalen.

Politiske problemer

Hittil er 990 millioner kroner blitt utbetalt fra Norge. Dette er betaling for lave avskogingsnivåer i 2010 til 2014. Men mye av dette ligger fortsatt på kontoen til Den inter-amerikanske utviklingsbanken.

Det bitre, polarisert politiske landskapet i Guyana har komplisert skogsamarbeidet. Polariseringen har dype røtter i det lille landets brutale kolonihistorie. Guyana ble etablert som nederlandsk og senere britisk sukkerkoloni med afrikanske slaver. Da slaveriet ble avskaffet i 1838, gikk plantasje-eierne over til å importere fattige kontraktsarbeidere – først fra Portugal og senere fra India.

Selv om landets formelle navn er Den kollektive republikken Guyana preger ikke solidaritet den politiske samtalen. Store etniske motsetninger har i perioder ført til voldelige sammenstøt, politiske mord og undertrykkelse. Langs kystveien er det ofte en politistasjon for å skille etnisk delte landsbyer.

– Guyana har aldri manglet naturressurser, men i flere ti år har vi vært på utviklingsbunnen i Latin-Amerika. Grunnen er politikken som preges av etnisk strid. De som sitter ved makten støttes bare av de med samme bakgrunn, sier menneskerettsaktivist Mike McCormack.

Vannkraft i regnskogen

Norge støttet den forrige regjeringens planer om å bygge et vannkraftverk ved Amaila Falls. Målet var å gjøre landet uavhengig av oljedrevet kraftforsyning. Norge overførte 590 millioner kroner til Den inter-amerikanske utviklingsbanken (IDB).

Kritikere mente at dammen ville ramme patamona-urfolket i området, at alternative kraftkilder ikke var utredet og at anleggsveien og kraftlinjene ville bidra til ytterligere hogst av skogen. Det ble også spådd at anlegget ville få store mudderproblemer i løpet av få år.

Fire dager før valget i Guyana i 2015 bevilget Norge ytterligere 300 millioner kroner. Kunngjøringen ble, ifølge Bergens Tidende brukt av det daværende regjeringspartiet i valgkampen for å vise at de hadde inter-

nasjonal støtte. PPP/C-regjeringen tapte likevel valget.

Stanset opp

Den nye regjeringen har nå et ettsete-flertall i parlamentet. Den re-vurderte vannkraftprosjektet: Det var «for dyrt». Norge presset på for å gjennomføre prosjektet, men fikk «nei».

– Bremsene ble satt på samarbeidet med Norge. Det er mye som tyder på at den nye presidenten, David Granger, ikke ville snakke om REDD+ fordi det var et område der forgjengeren hans hadde fått anerkjennelse. I begynnelsen var det nesten som om vi ikke hadde noe skog, forteller Mike McCormack i Guayana Human Rights Association.

Han forteller at presidenten lot være å stille opp på skogdagen under klimatoppmøtet COP21 i Paris. Det var først etter en stund i embetet at han begynte å snakke om miljøvern og skog.

I områder med nye veier er hogst og frakt av regnskogtømmer blitt enklere enn før.

Foto: Ken Opprann

Erik Solheim og Guyanas statsminister Samuel Hinds under et besøk i Guyana i 2011.
Foto: Klima og miljødepartementet

Norge utbetalte ikke de 300 millionene de hadde lovet, og de 590 millioner kroner står fortsatt på bok tre år senere. De siste par årene har det likevel blitt fortgang i utbetaling av støtte til miljøtiltak gjennom FN, internasjonale og lokale organisasjoner.

Sol og gass

Presidenten snakker nå om at Guyana har nå to bein å gå på – det ene er oljen og den andre grønn utvikling.

Guyana blir kanskje som en mini-Norge: Nasjonalt bestreber man seg på lave karbonutslipp, mens eksport av klimaødeleggende olje fyller statskassen. Stigende havnivåer som kon-

sekvens av varmere klima vil i stadig økende grad ramme Guyana. Sjøveggen som i dag hindrer Atlanterhavet fra å flomme inn over de lavtliggende sukkerplantasjene og store deler av hovedstaden Georgetown må bygges stadig høyere.

En forutsetning for den norske støtten, foruten lav avskoging, er at Guyanas regjering utarbeider en lavkarbon-strategi. Dagens president, David Granger, forkastet forgjengerens lavkarbon-strategi. Isteden satt han i gang arbeidet med en grønn statlig utviklingsstrategi, som nå nærmer seg endelig vedtak.

En gruppe fra FNs miljøprogram (UNEP) har, med norsk støtte, bidratt til koordineringen av det nye Green State Development Strategy. Gjennomføringen av den nye strategien skal betales både med norske skogpenger og landets nye oljeinntekter.

Plan for solenergi

På skogkonferansen i Oslo i sommer

presenterte Guyana en plan for økt satsing på solenergi. Norges klima- og miljøminister Ola Elvestuen mente dette var en positiv utvikling. Dette ble i september fulgt opp med nye møter i New York under FNs generalforsamling.

– Det er ikke mulig å gjøre en 100 prosent overgang til fornybar energi i løpet av de neste 10 - 15 årene. Landet mangler veier og infrastruktur, sier UNEPs Deidre Shurland.

Mens det meste av gassen fra oljefeltene til havs skal brukes til å få opp oljen skal trolig noe føres i land for å drive et gasskraftverk for å erstatte tungoljeverket. Guyana håper på norsk støtte til å bygge en eller to solkraftverk nær kysten helt vest i landet med en kapasitet på rundt 100 MW.

Overgang til fornybar energi

– Guyana er snart i boks med en ny grønn utviklingsstrategi der en satsing på solenergi inngår. Vil et kon-

kret solenergiprosjekt kunne utløse utbetalingen av resten av de norske pengene?

– Vi er i dialog med Guyana om veien videre. Overgangen til fornybar energi står sentralt i de diskusjonene i forbindelse med Guyana sine klimamål og avtalen med Norge, sier Rotevatn.

Den grønne strategien innbefatter også kraft fra biomasse fra sukker og risproduksjon og noe vindkraft. Det skal også bygges 1000 kilometer med veier. Hovedveien fra kysten og til Brasil-grensen er hovedprioritet.

– Strategien må føre også til massive investeringer i helse og utdanning. Utdannede gyanere i utlandet må lokkes hjem. Alt dette skal skje uten at det går utover regnskogen.

– Regjeringen vil måtte ta stilling til en rekke dilemmaer, fastslår FN-rådgiveren. ■

Les en fylldigere versjon av saken på [bistandsaktuelt.no](#)

◀ Det var rett å inngå avtalen. Guyana har levert imponerende resultater. ▶

Sveinung Rotevatn, statssekretær (V).

Økonomiprofessor:

– Enprosent- målet skygger for viktigere debatter

– Det er absurd å ha et mål for en sektor som går på pengebruk i stedet for at pengebruken blir en konsekvens av det man ønsker å oppnå, sier økonom og utviklingseksperter Rune Jansen Hagen. Han viser til målet om å bruke én prosent av Norges samlede inntekter på bistand. **Av Asle Olav Rønning**

Også i 2019 vil Norge sette rekord i pengebruk til bistand over statsbudsjettet. Rune Jansen Hagen, professor ved Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen, har finlest årets bistandsbudsjett og leverer ramsalt kritikk i en artikkel i fagtidsskriftet *Samfunnsøkonomen*.

Hagen mener at budsjettet er preget av svake prioriteringer og manglende begrunnelser. Han er samtidig også kritisk til opposisjonen på Stortinget som legger stor vekt på bistandens størrelse i stedet for å se på innholdet i regjeringens politikk.

– Hvorfor er det så ille at én prosent av brutto nasjonalinntekt (BNI) skal gå til bistand?

– De som er positive til bistand ser selvfølgelig dette målet som positivt. Men jeg synes det er absurd å ha et mål for en sektor som går på pengebruk i stedet for at pengebruken blir en konsekvens av det man ønsker å

oppnå og de tiltakene man vil sette inn. Det er opplagt at det fører til et fokus på kun hvor *mye* penger som brukes, sier Hagen.

– Er dette viktig?

Han viser til reaksjonene da regjeringens forslag til statsbudsjett ble lagt fram i høst. Deler av kritikken dreide seg om at regjeringen bare *nesten* vil nå enprosentmålet.

– Regjeringen la fram et forslag på 0,995, noe som vel burde kunne avrundes til én prosent uten for mye bråk. Men likevel ser vi at både Arbeiderpartiet og konstituert generalsekretær i Kirkens Nødhjelp er ute og kritiserer at det mangler 190 millioner kroner på budsjettet. Det burde være langt mer interessante ting for dem å henge seg opp i, sier Hagen.

– Alle parter i bistandsdebatten kan ha interesse av enprosentmålet?

– Ja, jeg tror jo det er en felles interesse for norske politikere og byrå-

krater at vi har et stort bistandsbudsjett. Det er ganske stor enighet om at det er bra utenrikspolitisk. Det gir oss synlighet og vi kan kalle oss *en humanitær stormakt*. Vi får tilgang til små og store bord internasjonalt, noe som også gir oss kontakt med politikere og byråkrater i andre land og multilaterale organisasjoner som kan være nyttig. Det er jo ikke så mye debatt om enprosentmålet lenger. Det er vel også et tegn på at det er en tilnærmet konsensus rundt det.

– Men er et slikt tallfestet mål egentlig så særnorsk som det ofte hevdes? I et land som Storbritannia har det vært en stor debatt om 0,7 prosent av BNI til bistand, og der er dette til og med lovfestet.

– Fokuset på penger tror jeg ikke er særnorsk i det hele tatt. Men det er klart at vi ligger jo veldig høyt. Høyere enn de aller fleste har gjort i mange år.

– Du kaller enprosentmålet en politisk brekkstang som kan brukes til å presse fram øke bevilgninger, men mener at det er et ubrukelig styringsinstrument?

– Om vi tenker på statsbudsjettet som et instrument til å oppnå det politiske flertallet ønsker, så burde man starte med spørsmålene «hva er det vi ønsker å oppnå?», «hvilke muligheter har vi til å oppnå målene

våre?», «hva vil det koste å gjennomføre disse tiltakene?» og så må man vurdere tiltak på ulike felt opp mot hverandre. Og så ender vi opp med ulike summer til ulike felt. At det skulle bli akkurat én prosent til bistand hver gang er jo helt urealistisk.

Hagen mener at en viktig forskjell på bistand og pengebruk på sektorer her hjemme er at det kommer lite meldinger tilbake til den norske offentligheten om hvordan bistandsmilliardene brukes, og om de brukes feil. Dette er en årsak til at det er lettere å snakke om *hvor mye* penger som brukes på bistand, heller enn *hva* de brukes til.

– Hvorvidt ting virker eller ikke virker i Norge får man jo til en viss grad tilbakemelding fra befolkningen på. Eller at media graver i det og finner ut at dette programmet fungerer ikke, her er det misbruk av midler eller her er det helt ineffektivt. Mens det som foregår langt vekk eller i en eller annen FN-organisasjon, det får vi ikke på samme måte informasjon om. Da blir det igjen til at man forholder seg til hvor mye man bruker på dette feltet i noen grad uavhengig av effekten.

– Mye endring på kort tid

Hagen peker på en rekke områder i bistandsbudsjettet som han mener burde være mer interessant å diskutere enn

Satsingene i bistandsbudsjettet er så brede at de omfatter nesten alt, mener professor Rune Jansen Hagen ved Universitetet i Bergen. Han sier også at målet om én prosent av BNI til bistand skygger for andre og viktigere diskusjoner.

Foto: Paul S. Amundsen

om regjeringen når én prosent av BNI eller ikke. Blant disse er ønsket om å konsentrere norsk bistand om færre land.

Bakgrunnen er at daværende utenriksminister Børge Brende i 2015-budsjettet lanserte begrepet fokusland, der 12 land inngikk. Deretter gikk regjeringen i 2017 bort fra fokusland og ville satse på 20 til 25 partnerland i tre ulike kategorier. I stortingsmeldingen om partnerland fra 2018 ble dette endret igjen, til 16 partnerland i to kategorier. Det er også situasjonen i 2019-budsjettet.

– Dette er jo regjeringens egen idé. Men de skifter grupperinger, navn på grupperinger og landene går inn og ut. Antall land som skal prioriteres endrer seg også. Vi snakker jo om en periode på bare fire år, og det er mye endringer på kort tid. Det virker ikke som om de har en veldig klar tanke med hvor de vil hen med dette, sier økonomiprofessoren.

« De tematiske hovedsatsingene er i seg selv ekstremt brede. Det er jo allerede et misbruk av ordet prioriteringer. »

Rune Jansen Hagen

– I stortingsmeldingen om partnerland finnes det ingen kriterier på valg av disse landene, selv om regjeringen ettertrykkelig er bedt av Stortinget om å komme med det. Stortinget burde være mer opptatt av den type ting, spør du meg. Å få klarere oversikt over hva regjeringen driver med, og sørge for at den faktisk etterlever Stortingets anmodninger, mener han.

– Du ville heller hatt en diskusjon om dette enn om bistandens samlede størrelse?

– Ja, jeg synes man burde være mer opptatt av slike ting – å tvinge regjeringen til å legge reelt innhold i konsentrasjonspolitikken. Jeg tror at konsentrasjon er en god ide. Men da må man jo ha noen kriterier for hvordan vi velger disse landene og eventuelt bytter dem ut over tid om man ikke er fornøyd med utviklingen eller av andre grunner. Og jeg synes det blir for lite fokus på den slags strukturspørsmål.

Passer ikke i Dagsnytt Atten

– Har vektleggingen av prosentert gjort at denne typen avveininger havner i bakleksa?

– Det er jo mye enklere å debattere det målet, selvsagt. For det er jo en enkel sak. Enten så når du det, eller så når du det ikke. Mens disse andre avveiningene vi snakker om er opplagt mer kompliserte. Skal vi bruke mer

multilateralt, hvilke multilaterale institusjoner skal vi i så fall bruke pengene på? Det blir jo raskt en mer teknisk debatt, som kanskje ikke egner seg så godt på Dagsnytt Atten, sier Hagen.

Multilaterale kanaler omfatter bistand via FN, Verdensbanken og andre internasjonale organisasjoner og fond.

– Generelt tror jeg det er en god ide å gjøre mye multilateralt. Men da jeg finleste budsjettet ble jeg slått av hvor utrolig mange multilaterale mekanismer og organisasjoner som finnes. Til og med enkelte jeg ikke har hørt om før, og vi har jo ingen kriterier for hvordan vi skal velge mellom disse, sier han.

Hagen mener at budsjettet mangler forklaringer på hvorfor den ene eller andre kanalen er valgt, og hvilken strategi som ligger bak.

– For brede temaer

Hagen viser til at bistandsbudsjettet har fem tematiske hovedsatsinger: helse; utdanning; næringsutvikling; landbruk og fornybar energi; klima, miljø og hav og humanitær. I tillegg til disse tematiske prioriteringene kommer også fire såkalte tverrgående hensyn, blant dem kvinner og likestilling og anti-korrupsjon, og dessuten en rekke «særlige prioriterte områder».

– Er prioriteringene etter din me-

ning dårlig begrunnet?

– Man vil sikkert peke på hovedsatsingene, men det står jo ikke noe sted at fordi disse er tematiske hovedsatsinger, så gir vi mer til det og det. De tematiske hovedsatsingene er i seg selv ekstremt brede. Det er jo allerede et misbruk av ordet prioriteringer. Når man har fem slike svære kategorier som det der, så kommer jo det meste inn under det. Jeg savner mye mer konkrete diskusjoner av hvorfor vi gjør det og det i stedet for noe annet, sier han.

– Preget av hastverk

– Agenda 2030 og de 17 bærekraftsmålene, også kjent som Sustainable Development Goals (SDG), har kommet inn i tillegg til andre prioriteringer. Hvor nyttige er disse som rettesnor for norsk bistand?

– Dette presser jo på en måte litt inn i en ramme der man ser for seg at det skal ha enorme effekter på et drøyt tiår. På veldig kort tid. Hastverk har vært et evig problem i bistand. Utvikling tar jo tid. Men vi har våre budsjetttrammer og våre planleggingshorisonter og later som om vi skal skape en masse utvikling på veldig kort tid i landene som ligger veldig langt bak. Og når alle er ansvarlige for å nå målene, er det i realiteten ingen som er det. ■

Meninger

Sivilsamfunnet er under press, Norge må bidra mer

Sivilsamfunnet er under press verden over, og i mange land står flere tiår med framskritt i fare for å bli reversert. Norge bør trappe opp sin innsats.

Av Gry Larsen, Care Norge

Da jeg var tenåring på 1990-tallet følte det som om verden endret seg foran øynene mine.

Bakteppet var år der murer og undertrykkende regimer falt. Nye samarbeidskonstellasjoner vokste fram. Selv bodde jeg ett år i Namibia.

Intet bilde står sterkere for meg på det håpet og den optimismen jeg kjente på, enn når Nelson Mandela tok imot folkets hyllest etter år på fangeøya Robben Island. Forskere og andre slo fast at frihet og demokrati ville fortsette å spre seg til alle verdens hjørner.

Det gikk i riktig retning...

De siste 25 årene har sett en rekke grusomme kriger og konflikter, men på makronivå har de fleste av oss likevel følt at verden stort sett går i riktig retning, også når det gjelder menneskerettigheter og sivilsamfunnets frie stemme.

Ved inngangen til et nytt tiår er jeg ikke like optimistisk. Organisasjonen Freedom House har gitt sin 2018-rapport tittelen «Democracy in Crisis», og skriver at demokratiet i 2017 opplevde sin største krise på flere årtier. Det internasjonale organisasjonsnettverket Civicus har i 2018 hatt «Reimagining Democracy» som en hovedprioritering for sitt arbeid.

«Vi trenger ikke se langt bort for å finne eksempler som gir grunn til bekymring.»

I CARE merker vi det samme. Det demokratiske rommet begrenses.

Sivilsamfunnet står midt i denne kampen. Freedom House skriver i sin rapport at 71 land viste netto nedgang i politiske og sivile rettigheter i 2017, og nevner eksplisitt USA, som har «trukket seg tilbake fra sin tradisjonelle rolle som en forkjemper for og et eksempel på demokrati». Civicus kaller de siste årenes utvikling for «et systematisk og globalt angrep på sivilsamfunnet og forholdene de opererer under».

Nye, begrensende lover

I bistandsbransjen må vi alle i økende grad bruke tid på nye NGO-lover som innføres, terror-lovgivning som utfordrer våre humanitære prinsipper og nye, strengere krav fra bistandsgivere som ønsker å begrense mangfoldet av stemmer.

Vi trenger ikke se langt bort for å finne eksempler som gir grunn til bekymring. I USA, Polen, Ungarn og flere andre land blir organisasjoner og menneskers frihet og mulighet til å organisere seg satt under stadig sterkere press. Det skal heller ikke underslås at sivilsamfunnet mange steder blir fylt av aktører som har som formål å begrense menneskers frihet og undergrave demokratiet, ofte med støtte fra myndighetene.

Utviklingen i vestlige land påvirker organisasjoners muligheter til å gjøre sin jobb for de som trenger det aller mest. Eksempelene er etter hvert mange, fra Norsk Folkehjelps konflikt med amerikanske USAID til Trump-administrasjonens gjeninnføring av munnkurvregelen. Organisasjonen

International Planned Parenthood Foundation anslår at den kunne forhindre 20 000 mødredødsfall i 29 land med midlene organisasjonen og dens partnere har mistet som følge av gjeninnføringen.

Bekymringsfull utvikling

Samtidig er utviklingen bekymringsfull også i flere utviklingsland. Lover som begrenser internasjonale og lokale organisasjoners frihet og øker myndighetenes kontroll er innført i en rekke land. Burundi, DR Kongo, Mali og Niger er bare noen eksem-

pler. I en rekke land blir sivilt samfunn sammen med andre kritiske stemmer undertrykt og anklaget av makthavere for å være en del av den politiske opposisjonen i forbindelse med valgkamper og andre politiske prosesser.

I Norge oppleves det som en selvfølge at det sivile samfunn skal få operere fritt – og at vi skal bygge opp under sivilsamfunnets rolle internasjonalt. Norge har i flere år blitt sett på som et land som inkluderer sivilsamfunn i internasjonale prosesser og beslutninger. Men når kampen for

Månedens
spatist

Liv Tønnessen

Gry Larsen

Laila Bokhari

→ Følg debattene på nett: www.bistandsaktuelt.no

■ DEBATT

Afrikas utviklingsparadoks

Større del av bistanden til Afrika burde brukes på å skape produktive arbeidsplasser, skriver Christian Tybring-Gjedde, stortingsrepresentant for FrP.

■ DEBATT

Stabiliseringsbistand kan virke mot sin hensikt

Europeiske stater finansierer sikkerhetstiltak i Sahel som skal motvirke migrasjon, kaos og terror. Men det er en blandet velsignelse for en lutfattig og sårbar sivilbefolkning, skriver Jan Egeland, generalsekretær i Flykninghjelpen.

■ DEBATT

Skattlegging – veien ut av sårbarhet

Skal land komme ut av sårbarheten må de skaffe seg egne inntekter. Skatt kan være en nøkkel, skriver Nupiforskerne Morten Bøås og Julie Brun Bjørkheim

sentrale verdier nå utfordres, er det da ikke behov for mer og sterkere innsats?

Er det riktig prioritering i et bistandsbudsjett som i løpet av de siste 10 årene har økt med 15 milliarder at støtten til sivilsamfunnet har stått omtrent på stedet hvil?

Kan løftes høyere

Dette handler ikke bare om penger, men også om politisk innsats. Norge kan gjøre kampen for sivilsamfunnet til en hovedprioritering i vår utenriks- og utviklingspolitikk. I mylderet av nye utfordringer må vi ikke glemme

at et velfungerende sivilsamfunn er selve grunnlaget for representativ og inkluderende styring – og et bolverk mot undertrykkelse og for demokrati.

Det finnes også tegn til håp: der hvor organisasjoner og mennesker blir satt under press, ser vi også at innbyggerne organiserer seg og mobiliserer mot presset og for sine grunnleggende rettigheter. Når spillereglene endres finner de nye og kreative måter å kjempe for sine rettigheter på. Mange steder ser vi også at de lykkes. Norge bør stå på deres side i denne kampen og gi sin støtte både økonomisk og politisk. ■

I denne spalten vil fire samfunnsdebattanter ytre seg om globale spørsmål. Denne gang er det Gry Larsen, generalsekretær i Care Norge og tidligere statssekretær i Utenriksdepartementet.

Øyvind Eggen

Sett fra sør

Av Deuseddit Ruhangariyo

Uganda:

Slik lurte vi trafikkpolitiet

«MBARARA–Ntungamo–Rubaare–Kabale», roper billettøren ut. Han ramser opp ruta taxien skal ta.

«Bare to plasser igjen nå, så drar vi», sier han, selv om det er flere ledige plasser.

Maksitaxien er parkert utenfor postkontoret i hjertet av byen Mbarara. Dette er hjembyen til den nåværende og lengstsittende presidenten i Uganda, Yoweri Kaguta Museveni.

Jeg setter meg inn i maksitaxien, som passasjer nummer fire. Taxien skal ikke ha mer enn 14 passasjerer, inkludert de to som sitter foran med sjåføren, men flere passasjerer setter seg inn, en etter en. I løpet av en halvtime er vi 16 passasjerer.

Men billettøren gir seg ikke. Han kaller på flere kunder.

Til slutt er vi 22 stykker, og sitter tett som sardiner. Det er nå turen mot Ntungamo, over 100 km unna, starter.

TIL TROSS for den noe beklemte situasjonen virker det som om alle nyter turen. De sporadiske hullene i veien forstyrrer oss ikke.

Alt går fint fremover mot målet, helt til en annen taxi som kommer fra dit vi skal, stopper oss. I den typiske taxisjargongen forteller den andre sjåføren vår sjåfør at «presten venter lenger opp i veien, så du må nok selge unna noen bananer».

Med «prest» mener han trafikkonstabel og «bananer» betyr passasjerer.

I Uganda bruker trafikkpolitiet hvite uniformer, derfor blir de kalt «prester». Jeg vet, ærlig talt, ikke hvorfor de kaller passasjerer for «bananer», men jeg tror det kanskje kan være fordi du finner en masse stekte bananer og forskjellige typer kjøtt og kylling langs veiene i Uganda, og taxier og busser stopper fra tid til annen for at passasjerene kan få seg noe å spise.

OVERFYLTE BILER og busser regnes som en trafikkforseelse, og sjåførene kan risikere å måtte betale en saftig bot for overtredelser. For å unngå å få bot stopper derfor vår sjåfør og parkerer ved siden av

veien. Så spør han om åtte passasjerer kan gå ut av minibussen. Han gir dem så 1000 shilling hver, ber dem ta en motorsykkeltaxi og instruerer dem om å stoppe når de har passert trafikkpolitiet med god margin.

De aksepterer villig situasjonen og gjør som han sier.

De av oss som blir igjen i maksitaxien undres litt over dette fenomenet: Her driver sjåførene og pakker passasjerene inn som sardiner, men når lovens lange arm er i ferd med å innhente dem, hjelper de samme passasjerene, som jo er ofre for denne praksisen, dem i å unnsnippe loven.

Men noen innvender: «Dette er Uganda, dersom du ikke samarbeider med sjåførene blir det umulig for deg å reise». Og den korte diskusjonen slutter når vi ankommer trafikkkontrollen.

Trafikkpolitiet stopper taxien vår og inspisierer den. Når de ser at antallet passasjerer ikke overskrider kravet, blir vi vinket videre. Ingen bot å inndrive her. Værsgod, kjør videre!

Noen få hundre meter seinere ser vi de tidligere medpassasjerene våre. De står i veikanten og venter. Sjåføren stopper for at de igjen skal skvise seg inn i taxien, så vi kan komme oss videre.

PÅ DETTE tidspunktet går diskusjonen høylydt inne i taxien. Passasjerene legger ut om de mange forskjellige triksene profesjonelle og private sjåfører bruker for å lure trafikkpolitiet, noe som igjen trolig bidrar til den uendelige rekken av trafikkulykker på ugandiske veier.

Men resten av turen går uten innblanding fra politiet. Og heldigvis unngår vi uhell. Etter en stund er vi endelig framme i Ntungamo. Jeg sier farvel til de andre passasjerene. Sjåføren kjører videre, og vil fortsette med alle de triksene som er med på å gjøre ugandiske veier utrygge. ■

Deuseddit Ruhangariyo er ugandisk journalist med base i Kampala.

28 Portrett

Har fått mer tro på mennesker

Psykolog Nora Sveaass har jobbet med torturofre hele livet. Det er ikke den grusomme mishandlingen som har gjort mest inntrykk på henne.

Av Martin Skjæraasen (tekst) og Espen Røst (foto)

For en tid tilbake var Nora Sveaass i en kald kjeller i et varmt land. Den var full av gutter som hadde blitt arrestert i løpet av natta. De yngste tretten år, fjorten maks.

De satt på harde benker, noen sto. Hygienegodt, forferdelig. Doen var ikke skjernet, og kjellerens eneste servant måtte de både vaske seg i og drikke av.

Noen gråt og ville snakke med mamma, noe de fikk lov til, men bare fra fasttelefon. Mobilene var beslaglagt, og hvem husker vel telefonnumre lenger?

– Det var ingen som hadde slått eller sparket dem, men de satt buret inne. Kalde. Sultne. Redde. Jeg var *så* sinna. Tenkte: «dette går ikke an!».

Frem til nå har den milde 68-åringen snakket lavt og rolig. Nå hveser hun. Som representant for FN's torturkomiteer, har Nora Sveaass besøkt verre fengsler enn dette. Som psykolog for traumatiserte flyktninger, har hun hørt om verre behandling enn denne. Likevel:

– De var bare barn, som spurte etter mammaen sin. Og dette skjer hele tiden, hver eneste dag. Det gjør meg opprørt, sier hun.

Båt til Brasil

Det er slik Nora Sveaass er, om du spør dem som kjenner henne. Etter nesten førti års arbeid med flyktninger og torturofre, er psykologen fortsatt gløden og opptatt av de aller svakeste. I disse dager får hun Universitetets menneskerettighetspris for sitt engasjement, et engasjement som tok form i Brasil for et helt liv siden.

Da Nora var tre år gammel tok faren med familien til Rio de Janeiro, hvor han skulle etablere handelsforbindelser mellom Norge og Brasil. Hun forteller drømmende om ramsalte atlanterhavskryssinger, pikniker på stranda og barnekarneval i «klubben», hvor utlendinger møttes.

Og, litt mer alvorlig, om den gryende forståelsen av hvor privilegert hun egentlig var.

– Jeg vokste opp i en norsk familie som spiste lapskaus, gikk søndagsturer og levde et alminnelig liv. Men vi var jo i et miljø med mange forretningsfolk, diplomater og mennesker som i hvert fall ikke hadde økonomiske problemer.

Nora ble opptatt av sosiale forskjeller og menneskers kamp for rettferdighet. Denne forståelsen var noe av det viktigste hun hadde med seg til Norge

da hun skulle studere psykologi som nittenåring.

– Økonomisk ulikhet kan også være undertrykking, sier hun.

Hjemlandet var forskjellig fra Brasil, på mange måter. I Rio fikk hun ikke lov til å ta bussen alene, og utflukter i naturen var ansett som risikoprojekter. I Norge kunne hun legge ut på lange blåbærturer og hale opp makrell på Sørlandet, uten andre bekymringer enn uvær og dårlig fiske.

Dessuten var psykologifaget annerledes her. I Norge er det påvirket av amerikanske teoretikere, som studerer mennesker som autonome individer. I Sør-Amerika har psykologer vært mer opptatt av hvordan vi påvirkes av våre omgivelser, og hvordan undertrykkelse, tortur, fangenskap og flukt setter seg i kroppen.

Det var denne tilnærmingen som skulle prege Nora Sveaass eget liv og virke.

Strøm mot kjønnsorganer

I løpet fire tiår som behandler, kliniker, underviser og forsker, har Nora Sveaass vært innom Psykososialt senter for flyktninger, Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress og Psykologisk institutt på Universitetet i Oslo.

Hun har etablert organisasjonen Health and Human Rights Info, som gir informasjon om helse og menneskerettigheter. Hun sitter i Helsingforskomitéen og FN underkomité for forebygging av tortur.

Arbeidskapasiteten er noe av det første folk trekker frem når de beskriver Nora Sveaass. Den, og hennes aktivisme. Sønnen Axel har blitt dratt med på demonstrasjoner, i fakkeltog for fredsprisvinnere og på middagsbesøk hos flyktninger moren har behandlet.

«Nora er i kontinuerlig dialog med verden», skryter en kollega, noe som også preger leiligheten på Uranienborg, hvor hun bor når hun ikke er på gården i Modum.

Over pumpeorgelet hun prøver å spille på iblant, står suvenirer fra fjerne land: Rios skytshelgen i plast, et bronsehode fra Asia, en trefigur fra Mellom-Amerika.

Her står også Akademikerprisen, Amnestys menneskerettighetspris, og snart også UiOs menneskerettighetspris.

– Jeg blir overveldet over slike utmerkelse. Det er litt rart å få priser

HVEM?

Nora Sveaass (68)

Hva: Professor i psykologi ved Universitetet i Oslo (UiO).

Hvorfor: Får UiOs menneskerettspris for sitt arbeid for flyktninger og torturofre.

Nora Sveaass er i ferd med å trappe ned etter et langt arbeidsliv. Professoren i psykologi ved Universitetet i Oslo skal likevel ikke pensjonere seg helt. Og i høst mottar hun enda en pris for sitt arbeid.

mens mange av mine utenlandske kolleger blir forfulgt og truet, sier hun beklagende.

Statuettene minner også Nora Sveaass på alle torturofrene hun har møtt, og alt de har vært utsatt for. Simulerte drukninger, isolasjon, seksuelle overgrep, bruk av strøm, bruk av dyr, trusler mot barn, stokkeslag mot fotsåler, ild mot kjønnsorganer,

– Det er så brutalt, det er grusomheter satt i system, sukker hun.

Og minner deretter om at torturister kan være ofre de også.

Torturister kan være ofre

Nylig møtte Nora Sveaass en amerikaner på en konferanse om menneskerettigheter i USA. Han hadde vervet seg til krigen mot terror og beordret til å waterboarde fanger i det beryktede Abu Ghraib-fengselet i Irak. Senere skrev han bok om hvordan torturen ødela ham.

– Jeg har den her ett eller annet sted, sier Sveaass og begynner å lete.

Nora Sveaass har flest gode sider, ifølge ektemannen Jan. Men, innrømmer han, hun kunne gjerne ha brukt *litt* mer av den overnevnte arbeidskapasiteten til å rydde. Sveaass gir opp letingen og fortsetter historien uten boka.

– Etter å ha lyttet til torturofres historier, løp amerikaneren ut, og jeg løp etter ham. «Noen må ta seg av denne gutten», tenkte jeg.

Amerikanerens historie er også en påminnelse om at demokratiske land ikke alltid er snille de heller. Det gjelder også Norge. Da Europarådets komité for forebygging av tortur (CPT) var på besøk i vår, fikk vi kritikk for å bruke for mye isolasjon i fengsler.

– Dette er viktige problemer, selv om forholdene i norske fengsler er bedre enn i andre land, sier Sveaass.

– De har tv på cella i andre land også, men forskjellen er at der er det både tolv og fjorten mann, møkk og rot og dårlig luft, og tv-en den står og skriker hele døgnet.

— *Hjelper det at FN kommer på*

«Jeg tror at udemokratiske krefter vil tvinges til å gi opp til slutt.»

Nora Sveaass, professor i psykologi.

inspeksjon?

– Jeg tror ikke det er mange land som vil være bekjent av å skade folk. De fleste ønsker å fremstå som ordentlige, sier hun og finner, etter litt leting, frem et hefte med FN-traktater.

Menneskerettighetene er 70 år i år. Ifølge Sveaass står de sterkere enn noensinne.

– Disse traktatene er ratifisert av massevis av land rundt om i verden. De sikrer innsyn, ved at en komité kan snakke med myndighetene og komme og se hvordan det går. Dette åpner for at andre land kan bry seg, at de har noe de skulle ha sagt. Det er kjempeviktig, og umulig uten disse traktatene.

Samtidig er Nora Sveaass bekymret for at stadig flere statsledere snakker som om de ikke var forpliktet av avtalene. Som når USAs president Donald Trump sier at «tortur virker» eller Brasils president Jair Bolsonaro mener det kan forsvares å torturere motstandere.

– Men midt oppi dette må vi prøve å mobilisere stater til å oppføre seg. Vi

har redskapene og må bare sørge for at de som sitter og styrer, faktisk respekterer de internasjonale avtalene.

Bonanza og Parterapi

Neste år blir hun selv 70 og må slutte på Universitetet. Som pensjonist skal Nora Sveaass tilbringe mer tid med mannen, sønnen, sine to bonusdøtre, fire bonusbarnebarn og ene bonusoldebarn.

Hun skal døse til BBCs radiosendinger, se «Bonanza» og «Parterapi» på TV. Lese avisa på morgenen og ikke på flyet en uke senere. Nora Sveaass skal gjøre færre avtaler, lover hun.

Hun har allerede prøvd seg litt. En formiddag, helt spontant, reiste hun ned til Oslo sentrum, kjøpte seg en kaffe og et smørbrød og så en diktopplesning.

Etterpå traff hun tilfeldigvis en bekjent, som spurte Nora om hun hadde pensjonert seg. «Nei, nei – jeg bare øver meg», svarte hun resolutt. Og tok igjen arbeidstimene på kvelden.

Så skal hun ikke slutte å jobbe *helt* heller. Nora Sveaass sitter i FNs underkomité for forebygging av tortur i tre år til, og har en bråte med egne prosjekter å fullføre.

Som eksempel finner hun frem en manual hun har vært med å lage. Den er skrevet for hjelpearbeidere som jobber med overgrepssatte kvinner i krigsområder.

Men er ikke bare ofrene som trenger hjelp, påpeker Sveaass. Det er også hjelperne selv.

– Jeg tror det er økende bevissthet om psykisk helse i bistandsorganisasjoner, men ikke nok. Hjelpearbeidere trenger ferdigheter til å hjelpe andre, men også hjelp til å håndtere egne reaksjoner og følelser. Mennesker som jobber i spente og vanskelige situasjoner må kunne snakke med hverandre og ikke skamme seg over å føle seg utbrent, trist og sinna, sier Sveaass.

Mer tro på mennesker

Hvordan står det til med hennes egen

mentale helse? Hvordan har denne jobben påvirket *henne*?

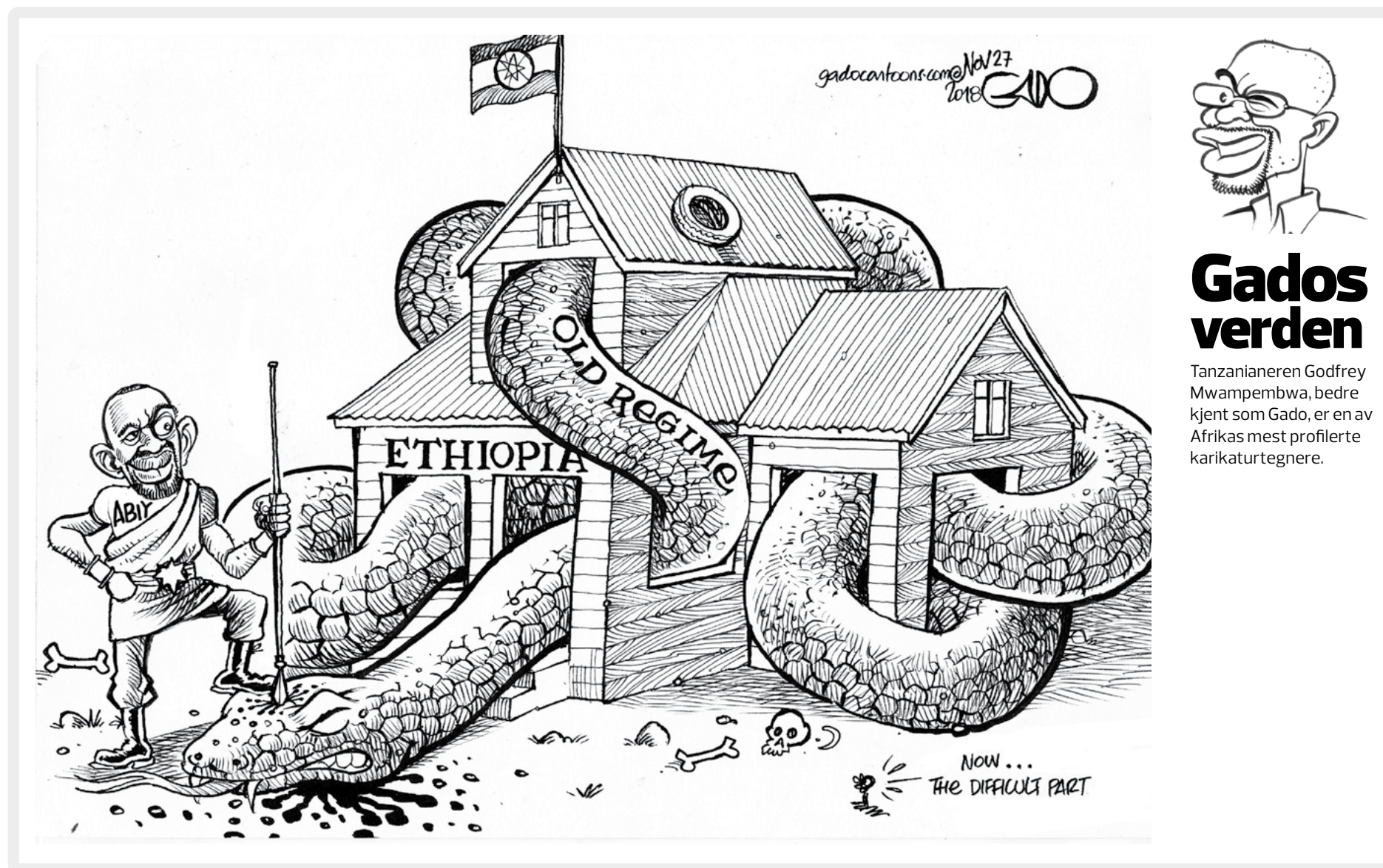
– Jeg vil ikke si at jeg er blitt skadet, men jeg har ofte en vond følelse etter møter med torturofre. Noe av det verste er å bli bedt om hjelp av mennesker i en vanskelig situasjon, uten å ha mulighet til å kunne gjøre noe. Men hadde jeg ikke kunne leve med det, måtte jeg ha funnet meg noe annet å gjøre.

– *Har du noensinne mistet troen på mennesker?*

– Nei, jeg får egentlig bare *mer* tro på mennesker i denne jobben. Jeg møter folk som viser så mye styrke og overlevelsesvilje i uhyre pressede og vanskelige situasjoner. Som evner å se fremover til tross for smerte og belastninger, sier Nora Sveaass.

– Jeg kan både bli oppgitt og sint når politikere og andre med makt misbruker denne makten. Men jeg tror de fleste mennesker ønsker noe annet, og at udemokratiske krefter tvinges til å gi opp til slutt. ■

30 Bakerst

Gados verden

Tanzanianeren Godfrey Mwampembwa, bedre kjent som Gado, er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere.

Hva i all verden?

Av Ba-Musa Ceesay

Foto: Wikipedia

Foto: Wikipedia

- 1** Hvem er dette?
- 2** Hva står forkortelsen GPS for?
- 3** Hvilke offisielle språk har man på øya Macau?
- 4** Hvilket land kommer komikeren Trevor Noah fra?
- 5** Er Norge større enn Zimbabwe (landareal)?
- 6** Hvilket land er verdens fjerde mest folkerike?
- 7** Har OL blitt arrangert i Sør-Amerika?
- 8** Har Uganda kystlinje?
- 9** I hvilket år overleverte Storbritannia Hongkong til Kina?
- 10** Hvem var Fredrik Barth?
- 11** Forskere er nå uenige om hvilken elv som er verdens lengste. Hvilke to står det mellom?
- 12** Øya Bali er en del av hvilket land?
- 13** Hvilket land fikk mest norsk bistand i 2017?
- 14** Hva heter legen fra Kongo som vant Nobels fredspris i år?
- 15** Hvilket år ble Kenya selvstendig?
- 16** Hvilket språk er mest utbredt i Bangladesh?
- 17** Hva er en monoteisme?
- 18** Hvem er Dambisa Moyo?
- 19** Hva heter jordens største innsjø?
- 20** Hva heter presidenten i Afghanistan?

EKSPERTNØTTER

- 1** Hva het Ghanas første president?
- 2** Hvilket år kom første utgave av Bistandsaktuelle ut?
- 3** Hva heter det sørligste punktet på det afrikanske fastlandet?

Foto: Flickr

3950*

ABONNERER PÅ VÅRT
NYHETSBRØV PÅ E-POST

* Antall abonnenter per 4. desember 2018.

BISTANDSAKTUELT

Nytt om navn

Har du skiftet jobb? Send en melding og bilde til baktuelt@gmail.com.

Styret i Kirkens Nødhjelp har ansatt tidligere KrF-leder og helseminister

Dagfinn Høybråten (60) som ny generalsekretær. Han kommer fra stillingen som generalsekretær i Nordisk ministerråd. Høybråten har lang fartstid fra Storting og regjering, blant annet som helseminister, arbeids- og sosialminister, visepresident i Stortinget og medlem av Stortingets utenrikskomité.

Heidi Sandvand Hegertun er ansatt som underdirektør i Olje for utvikling-

seksjonen i Kunnskapsbanken, Norad. Hun begynner i jobben ved årsskiftet. Hegertun har tidligere arbeidet i åtte og et halvt år i denne seksjonen, før hun jobbet to år i Olje- og energidepartementet. Hun har en mastergrad i Development Studies fra Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås.

Anne Glomnes Rudi er ansatt som senior manager i KPMG, Risk Consulting-

International Development Advisory Services (IDAS). Hun kommer til KPMG fra Norad og NVE. Glomnes Rudi har mer enn 11 års erfaring fra energisektoren i Norge og internasjonalt og betydelig erfaring fra arbeid med regulatoriske forhold og regelverksutvikling.

Hårete mål for nytt magasin

På dagtid jobber **Terje Karlsen** (bildet) i FN-sambandet. På kveldstid er han redaktør for et nytt nettbasert magasin med globalt perspektiv og klare ambisjoner.

– Hvorfor startet dere Transit Magasin?

– Norsk offentlighet mangler global journalistikk. Det er nå helt nødvendig med en ny uavhengig redaksjonell publikasjon, som setter journalistikken og de globale spørsmålene først. Transit magasin ønsker å være denne publikasjonen. Vi vil gi leserne levende og engasjerte møter med mennesker verden over. Dette kan vi gjøre gjennom vårt nettverk av dyktige journalister basert rundt om i verden, og i samarbeid med en redaksjon basert i Oslo. Temaene vil dreie seg rundt teknologi og næringsliv, klima og miljø, freds- og sikkerhetspolitikk. Også utviklingspolitikk. Blant mye annet.

– Hvem er det som står bak?

– For å sikre den uavhengige journalistikken, drives magasinet uavhengig av interessene til enkeltorganisasjoner eller partipolitikk. Det er journalister som står bak dette. Det er meg og en håndfull journalister basert i Oslo. Vi samarbeider med et nettverk av journalister, tilknyttet Tanzania, Kina, India, Sør-Afrika og Pakistan, for å nevne noen.

– Hvordan få dette til å lønne seg?

– Transit magasin har fått oppstartsmidler fra Fritt Ord, og vi jobber for å få i gang kommersiell inntjening. Selvfølgelig, det vil være en sensasjon om vi klarer å drive et nettmagasin om globale spørsmål basert på kommersielle modeller, men det er altså det hårete målet vi har satt oss.

Leserrekord på nett, færre utgaver i 2019

Av Redaksjonen

Bistandsaktuelt's netttutgave fortsetter å øke og øke. I disse dager passerer fagbladet en milepæl: 1 million sidevisninger for 2018.

Det innebærer en vekst på mer enn 35 prosent sammenlignet med samme periode året før.

– Det er særlig det økte antallet abonnenter på vårt Nyhetsbrev som bidrar til leserveksten, forteller bladets ansvarlige redaktør Gunnar Zachrisen.

Nyhetsbrevet sendes ut om lag to ganger i uka, per e-post, til om lag 4000 abonnenter. På samme tid i fjor var tallet rundt 2800.

Antallet utgivelser av papiravisen er de siste fire årene trappet ned fra ti til sju. Neste år er planen å utgi fem utgaver på papir. Antallet abonnenter på papiravisen ligger ganske stabilt på drøyt

19 400 eksemplarer.

– Vi må erkjenne at det er kostbart å sende ut en papiravis til nesten 20 000 mennesker. I tillegg er det vanskelig å ri to hester på en gang – særlig når det skal skje i stor fart og med mål om å komme først i mål, sier Zachrisen med et smil.

Bistandsaktuelt-redaktøren viser til at fagbladet har en ambisjon om å være først på nyheter og debatt relatert til bistand og utvikling.

– Det er enklere å få til når mer tid og fokus kan rettes mot nettsatsing, sier han.

Nå ønsker redaktøren å vri mer tid og ressurser over på ytterligere forbedring av Bistandsaktuelt's netttutgave.

Han oppfordrer bladets papiravis-abonnenter til å gå inn på netttutgaven og tegne seg som abonnenter på Nyhetsbrevet. ■

Fikk du ikke avisen?

Har du bestilt abonnement, sendt adresseforandring eller avbestilt Bistandsaktuelt uten at det er blitt registrert? Vi har oppdaget en feil-routing i vårt e-postsystem, som kan ha vært der i noen måneder. Feilen har dessverre ført til at en del e-poster fra våre lesere er sendt til en e-post som ikke eksisterer lenger.

Den korrekte e-postadressen for abonnementshenvelser til Bistandsaktuelt er bmc@norad.no.

BISTANDSAKTUELT

Fagblad om utviklingssamarbeid.

Redaksjonen arbeider i henhold til pressens Vær Varsom-plakat og Lov om redaksjonell frihet i media. Det er bladets redaktør som har ansvaret for innholdet i bladet.

Ansvarlig redaktør:

Gunnar Zachrisen
gz@norad.no

Nettavisredaktør:

Jan Speed
jasp@norad.no

Bildeansvarlig:

Espen Røst

Journalister:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no
Espen Røst
espen.rost@norad.no
Nina Bull Jørgensen
nbjorgensen@gmail.com
Martin Skjæraasen
martin.skjaeraasen@gmail.com
Asle Olav Rønning
asle.olav.ronning@norad.no

Administrasjon:

Ulrik Strøm Sæther
Ba-Musa Ceesay

Internett:

www.bistandsaktuelt.no

Postadresse:

Boks 1303 Vik
0112 Oslo

Kontoradresse:

Bygdøy Allé 2 (1. etg.)

Telefoner:

23 98 00 00 (sentralbord)
23 98 02 37 (redaksjon)
23 98 02 37 (annonser)

E-post redaksjon:

gz@norad.no

E-post annonser:

toab@norad.no

E-post Nyhetsbrev:

jasp@norad.no

Design og produksjon:

Medier og Ledelse AS

Trykk:

Amedia Trykk AS

Abonnement:

Bistandsaktuelt, Norad
Boks 1303 Vik,
0112 Oslo
Telefon: 23 98 02 35
E-post: bmc@norad.no
Abonnementet er gratis.

Utgever:

Norad
ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:

3. desember 2018

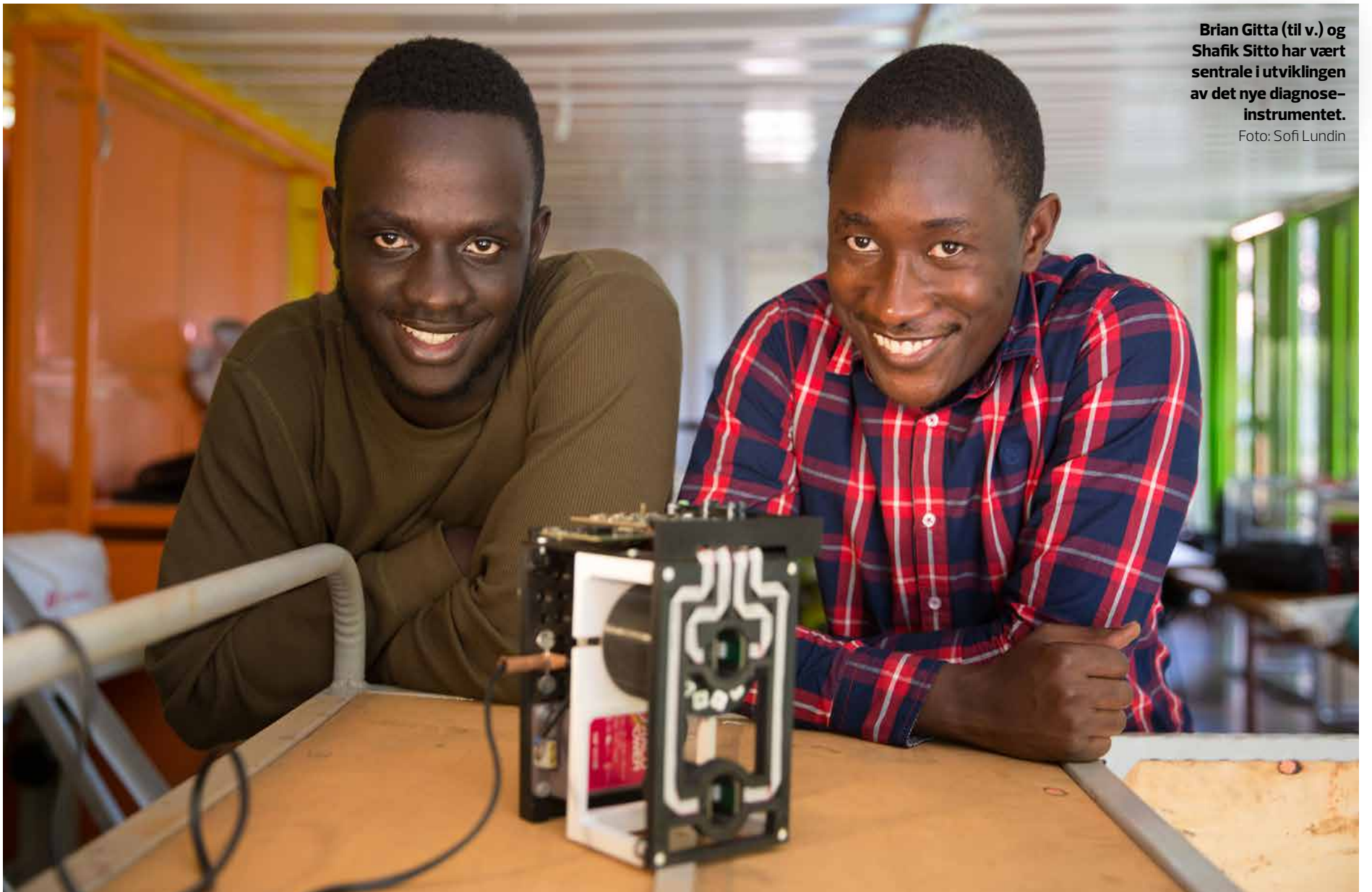
Opplag denne utgaven:

19 400 eksemplarer.

Bistandsaktuelt er medlem av **Fagpressen**.

Neste Bistandsaktuelt :

Utkommer cirka
15. februar 2019.

Brian Gitta (til v.) og Shafik Sitto har vært sentrale i utviklingen av det nye diagnoseinstrumentet.

Foto: Sofi Lundin

De tester malaria med lysstråle

Et instrument som tester for malaria uten å ta blodprøve – og gir prøvesvar på to minutter. Det er oppfinnelsen gjort av en gruppe ugandiske studenter. **Av Sofi Lundin**

På kontoret til firmaet Think IT i bydelen Ntinda i Kampala står oppfinnelsen som allerede har fått betydelig internasjonal oppmerksomhet. Prototypen ble utviklet for fire år siden.

– Ideen ble født da vi fortsatt var unge studenter ved Makerere-universitetet. Da ante vi ikke hvor stort det kom til å bli, sier Brian Gitta (26).

Alt begynte med en vennegjeng som ønsket å utvikle noe samfunnsnyttig. De satte seg fore å forbedre diagnostiseringen av malaria, den mest dødbringende sykdommen i Uganda. Barn og gravide kvinner er mest sårbare for smitten som spres via malariamyggens parasitter.

– Vi har alle vært alvorlig syke med malaria og vet hvordan sykdommen kan sette livet på vent. Med oppfinnelsen kan vi hjelpe mange og forhåpentligvis gjøre en forskjell, sier Gitta som er utdannet innen informasjonsteknologi og leder prosjektet.

Sikret seg gjev pris

I juni sikret han og kollegaene seg den prestisjefylte innovasjonsprisen Royal Academy of Engineering Africa. Pre-

miesummen er på 124 millioner shilling (rundt 280 000 kr), og de er de yngste vinnerne av den noensinne.

– Matibabu er en banebrytende oppfinnelse. Det er det perfekte eksemplet på hvordan ingeniørarbeid er nøkkelen til utvikling, sa jurymedlem Rebecca Enonchong da prisvinneren ble utropt.

«Matibabu», som betyr behandling på swahili, bruker en stråle av rødt lys for å måle farge, form og konsentrasjon av røde blodlegemer som påvirkes av malariaparasitter. Instrumentet kobles til en laptop eller smarttelefon. Via en app får brukeren den informasjonen han eller hun ønsker.

Kan brukes av alle

Det fine med lysstråle-oppfinnelsen er at den kan brukes av alle, ikke bare helsepersonell. I tillegg gir den prøvesvar på under to minutter. Det er lite sammenlignet med dagens blodprøvetaking, som tar om lag 30 minutter – og hvor prøvene deretter må sendes til et laboratorium for analyse.

Foreløpige tester tyder på at Matibabu angir positiv utslag på malaria

med 80 prosent sikkerhet.

Den globale innsatsen mot malaria, finansiert av internasjonal bistand, har forhindret rundt 6,2 millioner dødsfall siden 2001, ifølge FN. Men fortsatt utgjør malaria-parasitten en dødelig trussel.

I Uganda tar sykdommen i gjennomsnitt 200 liv hver dag, og de fleste er små barn. På verdensbasis smittes rundt 200 millioner mennesker hvert år, og dødstallet ligger rundt 400 000 per år. Over 90 prosent av de smittede bor i Afrika Sør for Sahara.

Testes ut på 300 pasienter

Teamet bak Matibabu har utdannelse innen data- og informasjonsteknologi, business og elektronikk fra Makerere-universitetet. Sammen har de utviklet fem ulike prototyper og produktet er fortsatt ikke ferdigutviklet.

For tida er helseeksperter ved Mulago-sykehuset i Kampala i gang med å teste ut instrumentet på 300 pasienter. Gerald Mboowa er en av sykehusets laboratoriespesialister. Han mener instrumentet er svært nyttig.

– Verktøyet har potensial til å re-

«Ideen ble født da vi fortsatt var studenter. Da ante vi ikke hvor stort det kom til å bli.»

Brian Gitta (26), prosjektleder

volusjonere diagnostiseringen av malaria, sier han.

Teamet bak innovasjonen ser seg ikke ferdig med produktet med det første.

– Det har vært noen krevende år. Prosessen har vært både tidskrevende og dyr. Vi har utviklet flere prototyper og mange forsøk har mislykkes. Siden det er et medisinsk produkt får det ikke finnes rom for feil og mangler. Det holder ikke med at teknologien fungerer, det må være grundig dokumentert, sier Gitta.

Bryter med folks vaner

En av de store utfordringene er å skape tillit til produktet blant helsepersonell og lokalbefolkningen.

– Folk er vant ved at en malariatest innebærer blodprøve. Vi har opplevd flere ganger at pasienten ikke stoler på prøvesvaret til Matibabu siden den bruker ny teknologi. For å gjøre folk vant ved produktet har vi gjort den istand til å teste på vanlig måte, via blodprøve. Forskjellen er at resultatet vises på to minutter, sier han.

Produksjonsprisen er et annet stort dilemma som de prøver å løse. I dag koster hver Matibabu over tusen dollar å produsere, så det er ennå en lang vei å gå, erkjenner prosjektlederen.

– Målet er å få ned prisen på det ferdige produktet til rundt 100 dollar, som vi mener er et slags tak for hva sykehus og klinikker kan betale, sier han. ■